

Bestuursdienst

Telefoon (050) 367 8088/ F.Veenman
Onderwerp Beleidsnota 'Archeologie op Groninger

De leden van de raad van de gemeente
Groningen
te
GRONINGEN

Datum **16 DEC 2010**

Bijlage(n) **1**

Ons kenmerk RO10.2480434

Uw brief van

Uw kenmerk

Geachte mevrouw/heer,

Voor u ligt de concept-archeologienota 'Archeologie op Groninger Wijze'. Deze nota werd al aangekondigd in het jaarprogramma archeologie 2010 en bij het vaststellen van de Erfgoedverordening 2010. Met deze nota worden een aantal nieuwe taken en verplichtingen geregeld die volgen uit de nieuw vastgestelde Wet op de Archeologische Monumentenzorg. Deze wet heeft op zijn beurt een flink aantal wetten gewijzigd, waaronder de Wet ruimtelijke ordening en de Monumentenwet. Het gevolg van dit alles is dat archeologie een belangrijke rol is gaan spelen in de ruimtelijke ordening. Het belangrijkste instrument om de archeologische resten in de bodem te behouden is daarbij het bestemmingsplan. Hierin moet verplicht een archeologische paragraaf worden opgenomen die de bescherming van bekende én verwachte archeologische waarden regelt.

Eerder dit jaar heeft u de Erfgoedverordening 2010 vastgesteld, waarin de bescherming van archeologische waarden wordt gewaarborgd tot alle bestemmingsplannen *Archeologie-proof* zijn. De belangrijkste gemeentelijke taak – het beschermen van archeologische terreinen en verwachtingen- werd daarmee geregeld. Het gemeentelijk archeologiebeleid dient echter meer te omvatten dan het juist uitvoeren van de planologische bescherming van archeologische waarden. In deze nota wordt daarom het gehele pakket van het gemeentelijk archeologiebeleid beschreven.

Archeologie op Groninger Wijze: Regie houden, kennis bundelen en de hand reiken.

Omdat Groningen al sinds 1990 een eigen gemeentelijk archeoloog heeft, is er veel kennis van het bodemarchief aanwezig. Dit vergemakkelijkt onze taak om het archeologisch erfgoed goed te beheren. Als we goed weten waar welke waarden zich bevinden, kunnen we beter en zorgvuldiger keuzes maken en die beter uitleggen, kunnen we efficiënter onderzoeken, en kunnen we – niet in de laatste plaats - een betere voorlichting geven aan de samenleving.

Het is echter wel zaak om dit kennisvoordeel niet verloren te laten gaan. Sleutelbegrippen in de nu voorliggende nota zijn daarom *regie* en *kennis*. Als we goed weten waar welke waarden zich bevinden, kunnen we beter en zorgvuldiger keuzes maken en die beter uitleggen, kunnen we efficiënter onderzoeken, en kunnen we – niet in de laatste plaats – een betere voorlichting geven aan de samenleving. Het is echter wel zaak om dit kennisvoordeel niet verloren te laten gaan, en het is daarom belangrijk dat de gemeente Groningen een centrale rol blijft spelen en goed regie blijft voeren op archeologisch onderzoek en beleid. De resultaten van het archeologisch onderzoek worden daarom opgeslagen in een geografische database, de digitale archeologische kaart. Deze maakt deel uit van de CultuurWaardenKaart en draagt straks in belangrijke mate bij aan de continuïteit van kennis.

En ander belangrijk aspect betreft het verstoordersprincipe. De onderliggende gedachte van de nieuwe Monumentenwet is dat behouden moet worden wat behouden kan worden, en wel in de bodem. Wanneer het bodemarchief toch beschadigd dreigt te raken door ingrepen in de bodem, geldt het principe: ‘de verstoorder betaalt’. Dit principe houdt in dat degene die initiatief neemt om in te grijpen in de bodem, de kosten moet dragen voor het archeologisch onderzoek dat benodigd is om de waarden te documenteren.

Het verstoordersprincipe heeft in de korte tijd dat de Monumentenwet van kracht is, al voor enkele discussies gezorgd met bouwend Groningen. De archeologiekosten in de archeologisch waardevolle binnenstad kunnen namelijk ten opzichte van de bouwkosten onredelijk hoog uitvallen. In de concept nota wordt daarom voorgesteld een schaderegeling te maken, om zo de hand te reiken in die gevallen waar archeologische kosten hoger oplopen dan ‘redelijk en billijk’ is.

Financiële aspecten

In deze nota worden een drietal besluiten genomen met een financiële consequentie:

1. Het eerste betreft het afsluiten van een abonnement op de archeologische monumentenwacht (€10.000) voor eigenaren van gemeentelijk monumenten, te bekostigen uit het jaarlijks vast te stellen jaarprogramma archeologie, ISV-III.
2. Het tweede betreft het financieel bijdragen aan het door de verstoorder verplicht op te stellen archeologisch ‘Programma van Eisen’ met €1.500 per onderzoek. De kosten hiervan (geschat 10 x 1.500) kan eveneens bekostigd worden uit het jaarlijks vast te stellen jaarprogramma archeologie, ISV-III.
3. Het derde besluit betreft het opstellen van een financiële regeling om verstoorders die tegen hoge archeologiekosten aanlopen tegemoet te komen. Deze bijdrage is afhankelijk van de bouwsom en bedraagt maximaal €25.000 euro per project. De kosten hiervoor (€ 120.000 per jaar) kunnen eveneens bekostigd worden uit het uit het jaarlijks vast te stellen jaarprogramma archeologie, ISV-III.

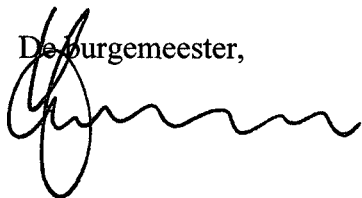
Door zelf met een financiële handreiking te komen in de gevallen waar archeologiekosten onredelijk hoog uitvallen, en hier een heldere regeling voor op te stellen voorkomen we lange discussies met bouwend Groningen en/of rechtzaken. Bovendien creert dit meer rechtsgelijkheid dan wanneer een schadevergoeding via de rechter per bouwproject zou moeten worden uitgekeerd. De besteding van bovengenoemde financiële middelen is overigens conform eerdere besluitvorming over ISV door de raad.

Inspraak

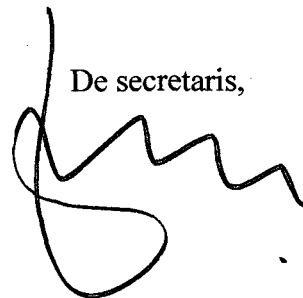
Teneinde iedereen in staat te stellen haar zienswijzen en bedenkingen op deze nota schriftelijk kenbaar te maken, zal deze worden vrijgegeven voor inspraak gedurende een periode van zes weken.

Hoogachtend,
burgemeester en wethouders

De burgemeester,

De secretaris,

Archeologie op Groninger Wijze

Gouden zegelring uit de 13^e eeuw, met St. Michael en de duivel, in gīt gesneden. Opgraving Hoge der A, 2010.

Inleiding

In 1992 is door Nederland het 'Verdrag van Valletta' ondertekend, in de volksmond ook wel 'Verdrag van Malta' genoemd. In dit verdrag hebben de Europese Staten afgesproken om beter rekening te houden met archeologisch erfgoed in de bodem. Het Verdrag van Malta is in Nederland wettelijk vertaald (2007) met een ingrijpende wijziging in de Monumentenwet '88 en enkele andere wetten, zoals de Ontgrondingenwet en de Woningwet. Hierin wordt de verantwoordelijkheid voor een goede omgang met eventueel aanwezige archeologische waarden voornamelijk bij de gemeenten gelegd.

Met de nieuwe archeologische wet- en regelgeving komen een aantal nieuwe verplichtingen op de gemeente Groningen af. Omdat de gemeente al sinds begin jaren negentig verantwoordelijkheid heeft genomen voor de archeologie, kan een aantal van deze verplichtingen soepel worden opgevangen. Op de wetswijziging was op vooruitgelopen in de archeologiebeleidsnota: *Toen Voor Straks* (2000). Dit neemt niet weg dat er wel een aantal zaken nader vastgelegd moeten worden om tot een 'up-to-date' archeologiebeleid te komen. Dat is het doel van deze notitie.

Sinds de tweede Wereldoorlog is tweederde van het Nederlandse bodemarchief verloren gegaan. De onderliggende gedachte van de nieuwe Monumentenwet is daarom dat behouden moet worden wat behouden kan worden, en wel in de bodem. Dit in tegenstelling tot het behoud 'ex situ', waarmee wordt bedoeld dat de kennis van archeologische waarden behouden blijven door het documenteren ervan middels een opgraving.

Wanneer het bodemarchief toch beschadigd dreigt te raken door ingrepen in de bodem, geldt het principe: 'de verstoorder betaalt'. Dit principe houdt in dat degene die initiatief neemt om in te grijpen in de bodem, de kosten moet dragen voor het archeologisch onderzoek dat benodigd is om de waarden te documenteren.

Het belangrijkste instrument om de archeologische resten in de bodem te behouden is het bestemmingsplan. Hierin moet verplicht een archeologische paragraaf worden opgenomen die de bescherming van bekende én verwachte archeologische waarden regelt.

Op Groninger Wijze: Regie houden, kennis bundelen en de hand reiken.

Omdat we in Groningen over een rijk, maar aangetast bodemarchief beschikken, willen we verantwoord omgaan met de waarden die nog ongeschonden in de bodem zitten. Dit betekent dat we bij nieuwe ontwikkelingen die gepaard gaan met bodemingrepen, zorgvuldig moeten kijken naar welke archeologische waarden er aanwezig (kunnen) zijn. Vervolgens moeten we een goede afweging maken tussen behoud van de waarden of het documenteren ervan, en tenslotte moeten we toezien op kwalitatief goed onderzoek, wanneer er opgravingen plaatsvinden.

De sleutel voor een dergelijk zorgvuldig archeologiebeleid is kennis. Als we goed weten waar welke waarden spelen, kunnen we beter en zorgvuldiger keuzes maken en die beter uitleggen, kunnen we efficiënter onderzoeken, en we kunnen – niet in de laatste plaats - een betere voorlichting geven aan de samenleving. Omdat Groningen al sinds 1987 een eigen gemeentelijk archeoloog heeft, is er veel kennis van het bodemarchief aanwezig. Dit vergemakkelijkt onze taak om het archeologisch erfgoed goed te beheren. Het is echter wel zaak om dit kennisvoordeel niet verloren te laten gaan, en het is daarom belangrijk dat we in Groningen een centrale rol blijven spelen en goed regie blijven voeren op archeologisch onderzoek en beleid.

Het onderzoeken en opgraven van archeologische resten kon vroeger alleen worden uitgevoerd door universiteiten en overheden met een opgravingsvergunning. Met de liberaliseringsgedachte in de nieuwe Monumentenwet is er een archeologiemarkt gemaakt. Er zijn op het moment enkele tientalle bedrijven in de archeologie werkzaam. Hoewel dit substantieel meer kennis oplevert, dreigt tegelijkertijd ook een versnippering van die kennis. Het is daarom zaak dat de gemeente een centrale plaats biedt voor het opslaan van die kennis in een geografische database, de digitale archeologische kaart. Deze maakt deel uit van de CultuurWaardeKaart en draagt straks in belangrijke mate bij aan de continuïteit van kennis.

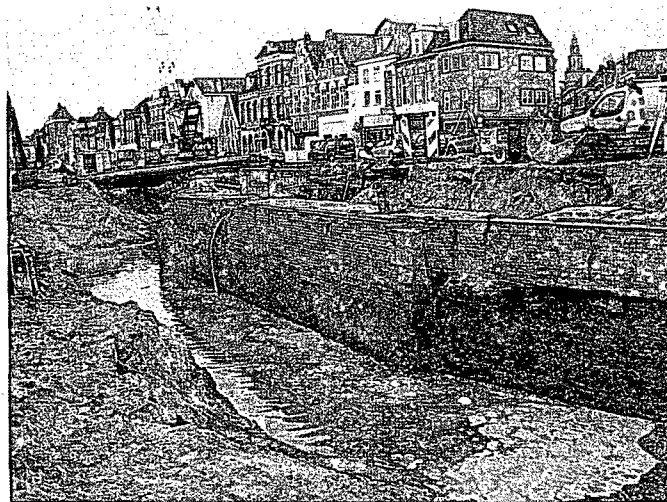
Het principe 'de verstoorder betaalt' heeft in de korte tijd dat de Monumentenwet van kracht is, al voor enkele discussies gezorgd met bouwend Groningen. De archeologiekosten in de archeologisch waardevolle binnenstad kunnen namelijk ten opzichte van de bouwkosten onredelijk hoog uitvallen. Wij willen daarom met een heldere 'schaderegeling' de hand reiken in die gevallen waar archeologische kosten hoger oplopen dan 'redelijk en billijk' is, om discussies en/of slepende rechtszaken voorkomen.

In dit beleidsstuk zal worden uiteengezet wat de nieuwe wetgeving behelst en hoe de gemeente Groningen deze wetgeving beleidsmatig vertaalt. Achtereenvolgens worden hier behandeld:

- 1. De planologische regelgeving,*
- 2. De archeologieverordening,*
- 3. De opgravingsvergunning,*
- 4. De financiële consequenties van archeologisch onderzoek,*
- 5. De archeologische onderzoeksagenda,*
- 6. De archeologische kaart en tot slot het gemeentelijk archeologische depot.*

Bij deze onderwerpen wordt eerst het wettelijke kader besproken en vervolgens in cursief de 'Groninger manier' waarop met dit onderwerp wordt omgegaan. Eventuele besluitpunten worden per hoofdstuk aangegeven

Teneinde iedereen in staat te stellen haar zienswijzen en bedenkingen op deze nota schriftelijk kenbaar te maken, zal deze worden vrijgegeven voor inspraak gedurende een periode van zes weken.

*Opgraven en opnieuw ordenen van de ruimte op het Damsterdiep.
Muurwerk van de 17^e-eeuwse waterpoort onder de stadswal ter
hoogte van de Oostersingel. December 2007.*

1. Planologische regelgeving

De gemeenteraad krijgt van de nieuwe wet een aantal nieuwe rechten en plichten op het gebied van de archeologische monumentenzorg. Het belangrijkste artikel is hierbij het nieuwe artikel 38a, dat bepaalt dat de gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan rekening houdt met in de grond *aanwezige*, dan wel *te verwachten* monumenten. Met 'monumenten' worden hier archeologische waarden bedoeld.

Elk bestemmingsplan dient vanaf 1 september 2007 daarom een paragraaf archeologie te bevatten, waarin wordt aangegeven welke archeologische waarden in het plan aanwezig, dan wel te verwachten zijn. Daarnaast dient het bestemmingsplan voorschriften te bevatten om aanwezige archeologische waarden te beschermen. Om aan deze verplichting te voldoen heeft gemeente een aantal nieuwe instrumenten gekregen:

- Het (mede) bestemmen van percelen als archeologisch waardevol via de nieuwe standaardisering (SVPB) van bestemmingsplannen
- Het opnemen van regels in het bestemmingsplan aan een 'omgevingsvergunning voor het bouwen van een bouwwerk of voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of werkzaamheden'
- Het verplicht kunnen stellen van archeologisch onderzoek bij het vervaardigen van een bestemmingsplan.
- Het verbinden van voorschriften aan de omgevingsvergunning, zoals het laten uitvoeren van archeologisch onderzoek (artikel 39 en 40 Monumentenwet)

Het rekening houden met archeologische resten in bestemmingsplannen is overigens niet vrijblijvend: wanneer er naar het oordeel van een provincie in een bestemmingsplan niet voldoende rekening is gehouden met de archeologische waarden, kunnen zij een archeologisch attentiegebied aanwijzen. Voor dit gebied moet dan binnen een door Provinciale Staten te stellen termijn een nieuw bestemmingsplan worden vervaardigd.

Planologische regelgeving op Groninger wijze

De bestemmingsplannen worden op dit moment, zoals in de nieuwe wet bepaald, 'Malta proof' gemaakt. Dit geldt niet alleen voor de zogenaamde ontwikkelplannen die een concrete ontwikkeling mogelijk maken, maar ook voor de verouderde bestemmingsplannen die moeten zijn geactualiseerd vóór 2013. In elk actualisatieplan wordt op dit moment ook een paragraaf archeologie opgenomen. Wij doen dit op de volgende wijze:

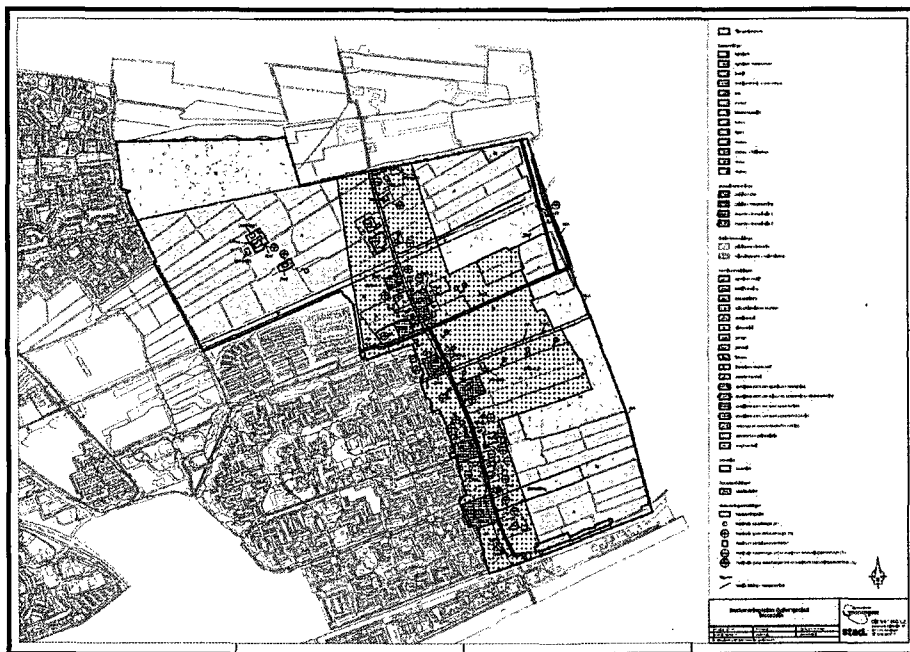
** Mochten zich in een bestemmingsplan bekende terreinen met archeologische waarden bevinden, dan worden deze voorzien van een passend stelsel die aan een omgevingsvergunning kunnen worden verbonden. Deze gebieden worden mede bestemd als 'archeologisch waardevol' met de aanduiding 'archeologische waarde 1'. Ingrepen op dergelijke terreinen worden zoveel mogelijk ontmoedigd, maar kunnen doorgang vinden mits archeologisch onderzoek de aanwezige waarden kan documenteren.*

** Er zijn ook gebieden in de gemeente Groningen waarvan we verwachten, maar niet zeker weten dat ze archeologisch waardevol zijn. Deze verwachtingswaarden worden ook beschermd binnen het bestemmingsplan door de aanduiding 'archeologische waarde 2'. De nadruk ligt hierbij minder op behoud en meer op archeologisch (voor)onderzoek dat nodig is om in beeld te brengen waar de archeologische resten zich precies bevinden. En om de archeologische waarde vast te kunnen stellen zodat uiteindelijk een goed besluit genomen kan worden.*

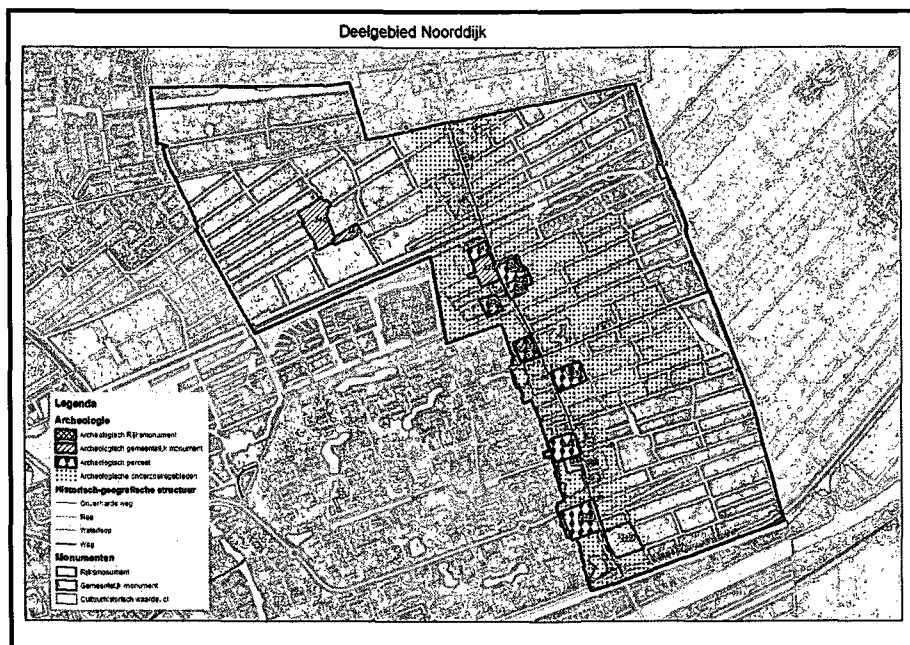
** Indien mogelijk zullen we vooraf archeologisch onderzoek verrichten ten behoeve van een nieuw bestemmingsplan. Dit geldt bijvoorbeeld voor een (ontwikkel)bestemmingsplan als De Held III, of Eemspoort-Zuid. Op deze manier kunnen we zoveel mogelijk archeologische onzekerheden wegnemen en vastgestelde archeologische waarden beschermen. Zo kan voorkomen worden dat gebieden in de stad onnodig zwaar belast worden met archeologie*

regelgeving op 'verwachte waarden'. Bovendien verschuift een onderzoeksplicht zo min mogelijk door naar de bouwer.

Wij nemen in elk bestemmingsplan - naast de verplichte archeologie-paragraaf - ook een toelichtende kaart op met alle in het plan aanwezige cultuurhistorische en archeologische waarden die via andere wetgeving beschermd worden, zoals rijks- en gemeentelijke monumenten. Algemene voorschriften verhinderen signalering daarvan op de bestemmingsplankaart. Deze toelichtingskaart wordt toegevoegd om onduidelijkheid en verwarring te voorkomen en de lezer een compleet overzicht te geven.

Voorbeeld van een bestemmingsplan met archeologische waarden: Plangebied Noorddijk, voorontwerp bestemmingsplan Buitengebied, september 2010.

Voorbeeld van een toelichtingskaart (Plangebied Noorddijk, voorontwerp bestemmingsplan Buitengebied, september 2010) met archeologische en andere cultuurhistorische waarden.

2. Erfgoedverordening

In artikel 38 van de Monumentenwet is bepaald dat een gemeente een (erfgoed)verordening op *kan* stellen om de archeologische regelgeving in goede banen te leiden. Dit is vooral bedoeld voor gemeenten waarvan de bestemmingsplannen nog niet 'Malta-proof' zijn. Deze verordening kan in gebieden waar de archeologie niet goed beschermd is, een 'vangnet' vormen om daarmee toch aan de Malta-verplichting te voldoen.

In een dergelijke verordening en op de bijbehorende kaart wordt aangegeven in welke gebieden er wel en niet archeologisch onderzoek verricht moet worden. Vervolgens kunnen er regels opgenomen worden aan welke voorwaarden dit archeologisch onderzoek in de verschillende gebieden moet voldoen. Er is een landelijke archeologische monumentenkaart (AMK) en een verwachtingenkaart (IKAW) beschikbaar om een dergelijke verordening op te baseren, maar deze kaarten zijn niet volledig en de laatste is zeer grofmazig.

Daarnaast bestaat de mogelijkheid om op grond van een dergelijke verordening gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen.

De Groninger Erfgoedverordening als planologisch vangnet

Hoewel alle nieuwe en te actualiseren bestemmingsplannen van de Gemeente Groningen op dit moment voorzien worden van de wettelijk verplichte archeologische paragraaf, zijn grote delen van de gemeente nog niet conform 'Malta' beschermd. Om deze reden hebben wij besloten gebruik te maken van de bovengenoemde 'vangnet'-functie door middel van een Erfgoedverordening, die door uw raad op 10 juni 2010 is vastgesteld (zie bijlage 1).

Bij het aanpassen van de monumentenverordening tot erfgoedverordening hebben wij daarom een apart hoofdstuk archeologie opgenomen. Daarin wordt een passende bescherming geregeld tot het desbetreffende bestemmingsplan is aangepast. Dat geeft een goede juridische basis om de belangrijkste waarden te beschermen zodat voldaan wordt aan de wettelijke verplichtingen van Malta. Aan deze verordening is een 'verordeningskaart' gekoppeld, waar de gebieden aangegeven worden die een archeologische bescherming verdienen. Deze kaart wordt elk jaar een bijgewerkt, totdat de actualisatie van de bestemmingsplannen gereed is.

Bij actualisatie van de betreffende bestemmingsplannen kunnen we de waarden vervolgens op maat beschermen, door bouwregels en/ of een aanlegvergunningstelsel op te nemen vanaf een bepaalde diepte en oppervlakte. De archeologische bescherming via de verordening valt weg op het moment dat het bestemmingsplan voor een bepaald gebied van kracht wordt. De archeologie is vanaf dat moment op de 'koninklijke' wijze beschermd.

Archeologische Monumenten, Rijks en Gemeentelijk

De Erfgoedverordening geeft ook de mogelijkheid om archeologische gemeentelijke monumenten aan te wijzen. Behoud van archeologische waarden in deze monumenten staat voorop; daarom hebben ze een zwaardere bescherming dan een planologische. De gemeente Groningen kent sinds 1 juli 2008 tweeëntwintig archeologische gemeentelijke monumenten en 33 rijksbeschermd terreinen. Een vergunningstelsel in de monumentenverordening biedt het juridische kader voor bescherming van het bodemarchief van deze terreinen.

Omdat de gemeente de verantwoordelijkheid voor het niet alleen bij de eigenaren legt, willen wij de eigenaren van de archeologische monumenten om niet een lidmaatschap van de Archeologische Monumentenwacht aanbieden. Deze specialisten geven onafhankelijk advies hoe om te gaan met archeologische monumenten, zodat zij

optimaal behouden kunnen blijven. Met een regelmatige rapportage blijven wij zelf ook goed op de hoogte van dit deel van het erfgoed. Het aanbieden van lidmaatschap van de archeologische monumentenwacht aan eigenaren van archeologische monumenten, betaald door de gemeente uit het jaarprogramma Archeologie (ISV-III, kosten circa €-10.000).

Wierde Dorkwerd, archeologisch rijksmonument. Met sneeuw bedekt, is de afgegraven steilkant van de wierde goed te zien. Foto: R.J. Leegstra, Groningen, 2007

3. Archeologische MonumentenKaart Nederland

De RCE (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) houdt - in haar rol als kenniscentrum - een Archeologische MonumentenKaart (AMK) bij. Deze (openbare) kaart is echter niet voor iedereen te raadplegen. Op de AMK staan terreinen van hoge tot zeer hoge archeologische waarde. Er zijn echter ook gebieden waarvan de archeologische verwachting hoog te noemen is. Deze verwachtingen staan aangegeven op de IKAW (Indicatieve Kaart Archeologische Waarden) Beide kaarten maken deel uit van het digitale systeem 'Archis'. In dit systeem worden onder meer opgravingen aan- en afgemeld, maar zijn ook gebieden aangegeven waarin zich die archeologische waarden bevinden. Deze kaarten hebben op zichzelf geen juridische status, tenzij vastgesteld door de Provincie. In Groningen is dat niet het geval. Wij gebruiken de advieskaarten bij het opstellen van de gemeentelijke archeologische kaart.

CultuurWaardenKaart Groningen

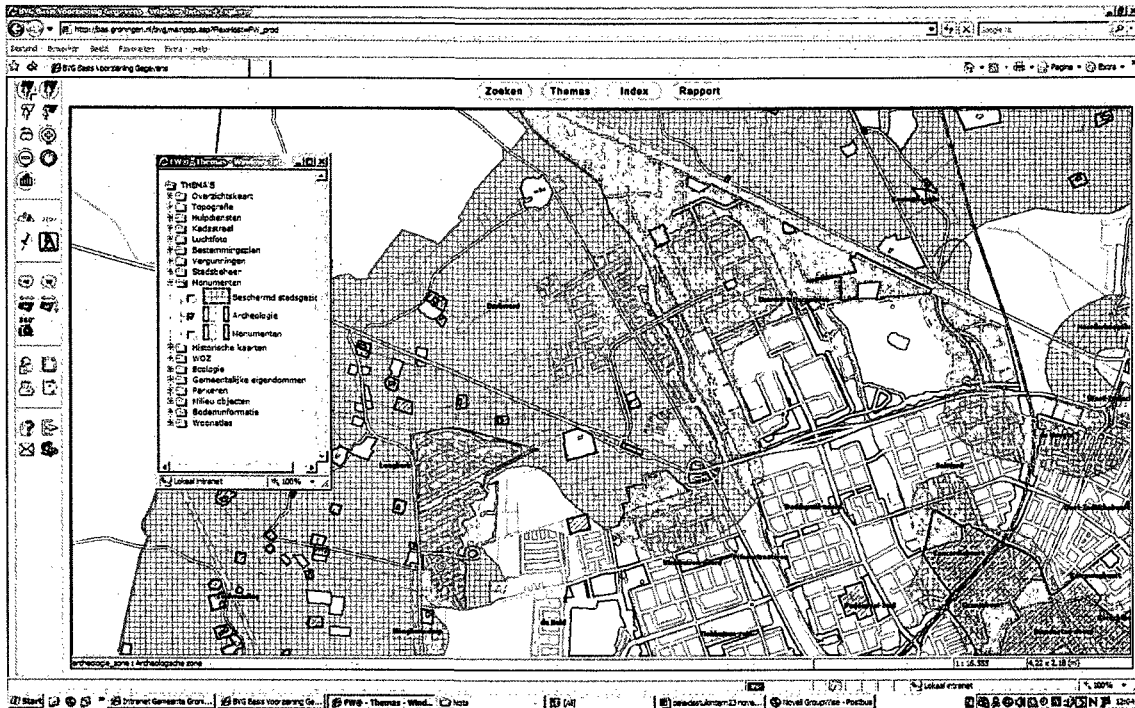
Omdat er in de gemeente Groningen sinds de jaren tachtig systematisch archeologisch onderzoek verricht wordt, is er veel meer kennis beschikbaar dan de Archeologische MonumentenKaart van het Rijk bevat. Wij willen de kennis die in de afgelopen jaren is opgedaan daarom inzichtelijk maken in een gemeentelijke digitale archeologische waardenkaart. Deze kaart is nadrukkelijk wél toegankelijk voor iedereen. De kaart zal deel uitmaken van de CWK, die op dit moment wordt ontwikkeld, en binnenkort in een eerste versie op het internet zal verschijnen.

Uitsnede uit de digitale archeologische waardenkaart

Op deze archeologische kaart wordt alle beschikbare archeologische informatie verzameld. De kaart gaat daarmee functioneren als een geografische database, waarin bijvoorbeeld ook de opgravingverslagen, foto's en booronderzoeken uit een bepaald gebied worden opgenomen. De kaart vormt daarmee een goede ontsluiting van alle informatie op het gebied van archeologie. Het grote voordeel van een dergelijke archeologische kaart is dat we beter en zorgvuldiger archeologische keuzes kunnen maken, die beter kunnen uitleggen, we efficiënter (en goedkoper) onderzoek kunnen doen, en we kunnen - niet in de laatste plaats - een betere voorlichting kunnen geven aan de samenleving. Deze kaart en de achterliggende informatie dragen straks in belangrijke mate bij aan de continuïteit van kennis.

Met het bijhouden en verzamelen van de kennis van het bodemarchief zullen wij beter in staat zijn effectief beleid te voeren, zoals het 'Malta-proof'-maken van bestemmingsplannen. De kaart vormt tevens de basis van de (Erfgoed) verordeningskaart die nu reeds intern te raadplegen is via de BVG. Deze wordt momenteel gebruikt om vergunningaanvragen te toetsen (zie bijlage 2).

Archeologie in Basis Voorziening Gegevens (BVG). Situatie november 2010

4. De financiële gevolgen van de Maltawetgeving

In beginsel moeten volgens de Monumentenwet de kosten van archeologisch onderzoek gelegd worden bij de verstoorder van het bodemarchief. Deze keuze is in de wet gemaakt om een financieel 'obstakel' op te werpen bij het vernietigen van het bodemarchief. De gedachte hierachter is dat men ook een alternatieve locatie kan zoeken, wanneer archeologisch onderzoek (te) duur is. Duidelijk is dat een financiële prikkel om een alternatieve bouwlocatie te zoeken niet zal werken in de grotere Nederlandse (binnen) steden. Vooral kleinschalige projecten kunnen daarom te maken krijgen met relatief hoge (opgravings)kosten.

*Muntschat van bijna 400 Groninger stuivers uit 1508.
Opgraving Gedempte Boterdiep-oostzijde, 2009.*

De Monumentenwet gebiedt de gemeente te voorzien in een naar redelijkheid en billijkheid te bepalen schadevergoeding ten aanzien van dergelijke hoge archeologiekosten. Bij het toekennen van die schadevergoeding dient dan te worden gekeken naar omvang van het project, draagkracht van de aanvrager en de mogelijkheid om naar een andere locatie uit te kijken.

De kosten die voor rekening van de verstoorder komen, omvatten behalve het feitelijke veldwerk ook de kosten voor de uitwerking van de opgraving, het opmaken van een standaardrapportage - waarin de resultaten van de opgraving weergegeven worden – en de conservering van de vondsten tot aan de overdracht aan het archeologisch depot.

Uitwerking financiële gevolgen in Groningen

Uitgangspunt van het Gronings beleid is het behoud 'in situ'. Als iemand archeologisch waardevol gebied wil verstoren, dan wordt eerst samen met de gemeente gekeken of er minder verstorende alternatieven (bijvoorbeeld een ander bouwmethode) voorhanden zijn. Zijn deze alternatieven voorhanden dan geldt in beginsel dat de verstoorder, zoals geformuleerd in de Monumentenwet, de opgraving moet organiseren en verantwoordelijk is voor de opgravingskosten, zie hierboven.

Hierbij valt echter een kanttekening te plaatsen. Omdat de binnenstad van Groningen zeer veel archeologische sporen en vondsten herbergt, valt archeologisch onderzoek in de binnenstad al snel 'duur' uit. En omdat het niet haalbaar is om simpelweg niet meer nieuw te bouwen in de binnenstad van Groningen vanwege te hoge archeologische onderzoekskosten, moeten we andere wegen bewandelen om het archeologisch onderzoek betaalbaar te houden.

We willen dit doen door een pakket van maatregelen:

- Vrijstelling van archeologisch onderzoek voor 'kleine' bodemingrepen. Door een eenmalige vrijstelling in de erfgoedverordening en in bestemmingsplannen op te nemen worden de 'huis-, tuin- en keukenverbouwingen' niet belast met archeologisch onderzoek. Hierbij moet wel worden aangetekend dat (de informatie uit) het bodemarchief dus vernietigd wordt en archeologisch resten voor altijd verloren gaan. Het feitelijke oppervlak en de diepte wordt bepaald aan de hand van de bekende of verwachte archeologische waarde en is maatwerk.*
- Een redelijk, maar eenmalig verstoringspercentage toe te staan van maximaal 5% van het oppervlak van het bouwplan (bijvoorbeeld heipalen).*
- Een standaard bijdrage van € 1.500 voor het opstellen van het Programma van Eisen, dat benodigd is voor archeologisch gravend onderzoek. Deze bijdrage heeft vooral een psychologisch effect en is bedoeld om te laten zien dat de aanvrager 'er niet alleen voorstaat'. Met een tiental projecten per jaar gaat het in totaal per jaar om ongeveer €15.000.*
- Bij private, archeologische projecten de kosten die 'niet redelijkerwijs ten laste komen van de aanvrager' voor een gedeelte te vergoeden. Wij willen hiervoor een excessieve kostenregeling opstellen, die in grote lijnen inhoudt dat wij een schadevergoeding toekennen wanneer de archeologiekosten meer dan zeven procent van de vastgestelde bouwsom zullen bedragen. De initiatiefnemer is daarbij verantwoordelijk voor de archeologische kosten tot die zeven procent, maar daarboven dragen wij de helft van de kosten voor archeologisch onderzoek bij met een maximum van € 25.000 per plan. Uitgaande van de gegevens van vorige jaren (zie bijlage 3) zou dat uitkomen op maximaal drie á vier projecten per jaar. Op deze manier houden we het voor de gemeente betaalbaar (namelijk maximaal 1,2 ton per jaar), maar reiken we wel de hand bij excessieve kosten. Het is tenslotte aan de bouwer om zijn plan zodanig vorm te geven dat de archeologiekosten voor hem beheersbaar zijn, terwijl de archeologische waarden behouden blijven, in de grond of gepubliceerd in het depot.*
- De middelen voor deze schaderegeling worden, zoals te doen gebruikelijk opgenomen in het jaarprogramma Archeologie (ISV-III), dat jaarlijks aan uw raad wordt voorgelegd. Daarbij dient wel te worden aangetekend dat de bekostiging van deze regeling gelijk loopt met de looptijd van ISV-III, namelijk tot en met 2014.*

5. De archeologische praktijk in den lande

De Monumentenwet heeft het archeologisch onderzoek en opgravingen ingebed in de Wet op de Ruimtelijke Ordening. Hierbij zijn er twee momenten ingeruimd voor het vereisen van archeologisch onderzoek:

- Bij het indienen van de aanvraag kan een archeologisch rapportage als indieningvereiste worden gevraagd en
- Bij het verlenen van een vergunning kan een archeologische opgraving of begeleiding als voorschrift bij de vergunning worden opgenomen.

Het opnemen van een voorschrift voor een opgraving of begeleiding dient gestoeld te zijn op een zogenaamd 'selectiebesluit'. Met een dergelijk besluit maakt het college kenbaar of de archeologische waarden in een bepaald plan behouden dienen te worden, of dat zij kunnen worden opgegraven (en daarmee vernietigd). Het selectiebesluit heeft geen aparte, wettelijke verankerde plaats gekregen in de ruimtelijke ordening, maar kan wél deel uitmaken van een ander besluit, bijvoorbeeld het verlenen van een bouw- of monumentenvergunning

Een archeologisch onderzoek vindt altijd plaats op basis van een Programma van Eisen (PvE). Hierin wordt beschreven welke werkzaamheden in het veld verricht moeten worden (grootte van de opgravingsput, aantal vlakken), hoe de vondsten en sporen dienen te worden uitgewerkt en hoe de rapportage wordt ingevuld. Het PvE (zie bijlage 4) dient (mede)opgesteld te worden door een senior archeoloog en getoetst door een senior archeoloog, bij voorkeur – aldus de Monumentenwet - door het bevoegd gezag: de gemeente. Opgravingen, boringen en begeleidingen mogen overigens alleen uitgevoerd worden door bedrijven of gemeenten met een opgravingsbevoegdheid (zie 6). Onder een opgraving wordt niet alleen het veldwerk verstaan, maar ook de uitwerking van de gevonden materialen (aardwerk, metaal, zoologische en botanische resten), en het rapporteren ervan. De zorg voor het goed documenteren van het bodemarchief omvat dus veldwerk (het feitelijke graven), de uitwerking van tekeningen en dagrapporten, evenals het determineren, beschrijven en analyseren van de vondsten, en eindigt met het aanleveren van de vondsten bij een door de Provincie erkend depot.

De archeologische praktijk in Groningen

In Groningen wordt al sinds midden jaren 80 systematisch archeologisch onderzoek verricht en er is dus een relatief lange traditie. Met de komst van archeologische marktpartijen dreigt echter de kennis die archeologisch onderzoek oplevert, te versnipperen. Wij kunnen echter niet al het archeologisch onderzoek in de gemeente zelf uitvoeren. Om het opgebouwde kennisvoordeel toch niet verloren te laten gaan, is het belangrijk dat we regie willen blijven voeren op archeologisch onderzoek dat door derden wordt uitgevoerd. Dit doen we op de onderstaande manier:

Programma van Eisen

Wij willen toezicht houden op en sturing geven aan het archeologisch onderzoek dat in de gemeente plaatsvindt. Dit willen wij doen door de goedkeuring voor Programma's van Eisen die verplicht zijn voor opgravingen aan ons te trekken, evenals goedkeuring voor de Plannen van Aanpak die verplicht zijn voor booronderzoek.. Door strak de hand te houden aan deze PvE's en PvA's kunnen we de vraagstellingen van de booronderzoeken en opgravingen aan laten sluiten op de archeologische kennis die in de gemeente bestaat. Op deze manier kunnen we betere onderzoeksvragen formuleren, genereren we nieuwe inzichten en voorkomen we dat alleen de standaardgegevens boven de grond komen. Voor gemeentelijke projecten willen we bovendien de PvE's zelf schrijven. Dit heeft als bijkomend voordeel dat het kostenbesparend werkt.

Uitvoering

In het PvE wordt opgenomen dat de gemeentearcheoloog (namens het college) bevoegd is in het veld aanwijzingen te geven met betrekking tot de uitvoering van opgravingen. Hierdoor kan ter plekke sturing worden gegeven op situaties waarin het PvE niet voorziet.

Rapportages

Wij willen nauw betrokken blijven bij de rapportages die het gevolg zijn van archeologisch onderzoek. Dit betekent dat een concept – of evaluatierapport altijd gezien moet worden door de gemeentelijke archeologen, en dat definitieve rapportages door de gemeentelijke archeoloog goedgekeurd moeten worden. Dit is noodzakelijk om een goed selectiebesluit te kunnen nemen over het behoud van archeologische waarden, maar ook om onze eigen stand van kennis up-to-date te houden. Wij streven ernaar om alle rapportages openbaar en raadpleegbaar te maken via de archeologische kaart.

Selectiebesluit bij risicovolle projecten

In veel gevallen vindt het selectiebesluit met betrekking tot al dan niet opgraven plaats bij het afgeven van een omgevingsvergunning. In de gemeente Groningen voldoet deze methode goed, mits het om de reguliere bouwaanvragen gaat. De grotere en politiek gevoeligere projecten of vondsten van grote historische waarde kunnen vragen om een afzonderlijk collegebesluit, geadviseerd door de gemeentelijk archeoloog. Allen dan en daar kan het archeologisch belang van een bepaald stuk bodemarchief goed afgewogen worden tegen de belangen van een (bouw)project.

leerlingen van de IMC-weekendschool wassen scherven en botten. Oktober 2010

6 Archeologische opgravingsvergunning

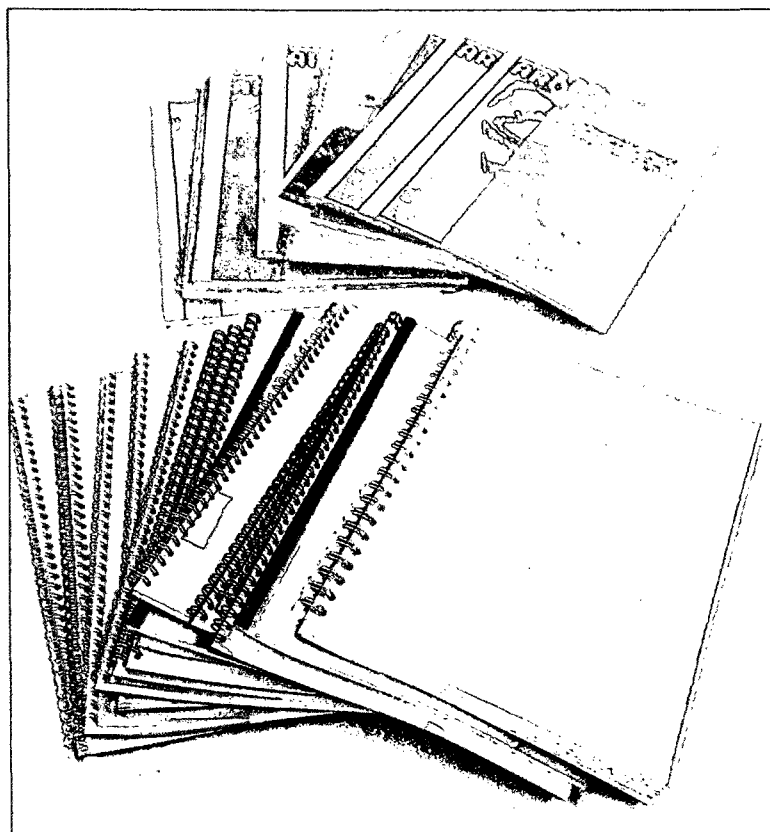
In het verleden was het doen van opgravingen voorbehouden aan universiteiten en overheden met een opgravingsvergunning. In het Besluit Archeologische Monumentenzorg (9 augustus 2007) is echter bepaald dat een organisatie een aanvraag voor een archeologische opgravingsvergunning kan krijgen, om zich daarmee op de archeologische markt te begeven.

Er zijn inmiddels enkele tientallen bedrijven 'op de markt' die over een archeologische opgravingsvergunning beschikken. Hoewel meer opgraven ook meer kennis oplevert, dreigt tegelijkertijd ook een versnippering van die kennis. Private bouwers zijn aangewezen op de diensten van deze bedrijven en ook de gemeente maakt er gebruik van.

Een eigen opgravingsvergunning

Groningen beschikt al sinds 1993 over een opgravingsvergunning. In de loop van de jaren kon daarmee de kennis over de gemeente worden uitgebreid. Om dit kennisvoordeel niet verloren te laten gaan, is het belangrijk dat we in Groningen zelf een centrale rol gaan spelen en goed regie voeren op archeologisch onderzoek en beleid. We willen daarom onze eigen opgravingsvergunning behouden. Niet alleen kunnen we met de vergunning eigen onderzoek verrichten voor de gemeentelijke projecten, ook kunnen we snel inspringen in acute situaties.

De opgravingsvergunning voor de gemeente Groningen is 2009 opnieuw verleend.

Archeologische basissrapporten archeologie in 2009 en 2010

7. Nationale onderzoeksagenda

Niet alle archeologisch resten zijn in de bodem te behouden. Om op nationale schaal een verantwoorde keuze te kunnen maken welke resten opgegraven dienen te worden en welke in de bodem moeten worden behouden, is de NOaA (Nationale Onderzoeksagenda Archeologie) opgesteld. In dit document wordt de archeologische kennis per periode en per gebied in Nederland beschreven.

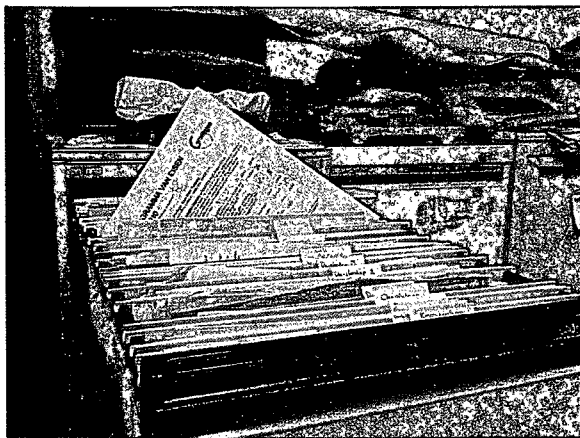
De NOaA heeft in zichzelf geen juridische status, maar speelt wel een rol bij het tot stand komen van de zogenaamde Programma's van Eisen. Een PvE beschrijft hoe een archeologisch onderzoek precies moet worden uitgevoerd, en schrijft dus ook voor welke onderzoeksvragen relevant zijn. Deze PvE's dienen overigens getoetst te worden door het bevoegd gezag, i.e. de gemeente Groningen (zie hoofdstuk 5.1).

De Groninger archeologische onderzoeksagenda

Omdat we in Groningen over een rijk, maar niet gaaf bodemarchief beschikken, willen we verantwoord omgaan met de waarden die nog ongeschonden in de bodem zitten. Dit betekent dat we bij nieuwe ontwikkelingen zorgvuldig moeten kijken welke archeologische waarden er aanwezig (kunnen) zijn. Vervolgens moeten we een goede afweging maken tussen behoud van de waarden of het documenteren ervan, en tenslotte moeten we toezien op kwalitatief goed onderzoek, wanneer er opgravingen plaatsvinden.

De sleutel voor een dergelijk zorgvuldig inhoudelijk archeologiebeleid is kennis, gebundeld in een Groninger onderzoeksagenda. Als we goed weten waar welke waarden spelen, kunnen we efficiënter onderzoeken en we kunnen – niet in de laatste plaats – een betere voorlichting geven aan de samenleving. Omdat Groningen al sinds 1990 een eigen gemeentelijk archeoloog heeft, is er veel kennis van het bodemarchief aanwezig. Dit vergemakkelijkt onze taak om het archeologisch erfgoed goed te beheren. In een gemeentelijke onderzoeksagenda kunnen we de stand van kennis van de archeologie van de gemeente Groningen bijhouden. We kunnen deze agenda gebruiken als basisdocument waaraan de Programma's van Eisen aan getoetst worden en waaruit de onderzoeksvragen van het PvE gebruikt kunnen worden. Zo houden we de archeologische onderzoeken efficiënt.

Een overzichtsboek over de Groninger archeologie zal rond 2015 verschijnen.

Programma van Eisen voor de Grote Markt-oostzijde.

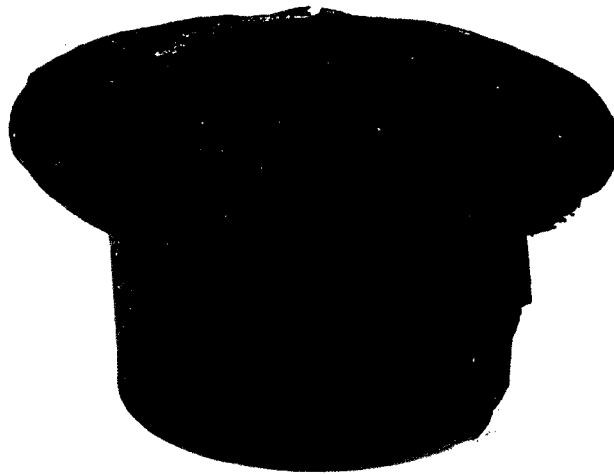
8 Archeologisch depot

Gemeenten met een eigen opgravingsvergunning waren in het verleden verplicht om een depot te beheren, waarin de vondsten die bij het doen van opgravingen gevonden zijn op te slaan. Met de nieuwe wet krijgen de *provincies* een algemene plicht om per provincie een dergelijk depot in stand te houden voor deze vondsten. Maar zij kunnen tevens – op verzoek van B&W- gemeentelijke depots aanwijzen. De provincie Groningen heeft in 2009 ons gemeentelijk depot aangewezen.

Archeologisch Depot te Groningen

De gemeente Groningen beschikt sinds 1993 over een gemeentelijk depot. In dit depot worden de concrete vondsten van opgravingen opgeslagen. Het depot aan de Westerbinnensingel beschikte in 2009 niet meer over voldoende opslagruimte, ook omdat de tijdelijke opslagruimte aan het bodenterein verdween. Om hier een structurele oplossing voor te bieden, en ons depot aan de Westerbinnensingel slagvaardig te houden, gebruiken we sinds 2009 een ruimte bij het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis. Dit is het gezamenlijk depot van de drie provincies Groningen, Friesland en Drenthe. We zijn hierbij verzekerd van een goed 'klimaat' voor het opslaan van archeologische vondsten.

In Nuis staan de vondsten waar we niet dagelijks bij hoeven; aan de Westerbinnensingel blijft het 'kwaliteitsdepot', met vondsten die kwetsbaar zijn, en vondsten die gebruikt kunnen worden voor tentoonstellingen en dergelijke. De vondsten kunnen bijvoorbeeld in het Groninger Museum en Groninger Forum tentoongesteld worden of in bruikleen worden gegeven, zoals aan het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden. Met een dergelijk slagvaardig depot, kunnen we het verleden van Groningen aan het publiek blijven tonen.

10 cm

De 16^e-eeuwse geleerdenmuts uit de beerput van de Latijnse School in de Singelstraat is uniek in Europa en wordt regelmatig uitgeleend. Deze muts is de oudst bewaard gebleven voorloper van de huidige professorenbaret.

9 Archeologie en Publiek

Het Verdrag van Malta bevat enkele artikelen die betrekking hebben op publieksvoorlichting. Deze artikelen hebben in de Monumentenwet echter geen wettelijke verankering gekregen.

Groninger publieksbereik

De archeologie in Groningen wordt over het algemeen door de burgers een warm hart toegedragen. Met name de 'eigenheid' van het stadse verleden wordt door velen als belangrijk ervaren. Archeologisch onderzoek raakt dan ook rechtstreeks de identiteit van de Stad. Men is in Groningen (terecht) trots op het verleden wat Groningers tot Stadgers heeft gemaakt en stad tot Stad. Deze belangstelling komt tot onder meer tot uiting door de grote toeloop bij opgravingen die in de stad plaatsvinden. Recent was dit weer te zien bij de opgravingen aan de Grote Markt Oostzijde.

Wij vinden het belangrijk om deze betrokkenheid van de burgers en trots van de burger op (het verleden van de stad) te continueren. Hiermee wordt tevens het draagvlak voor archeologische monumentenzorg in stand te houden. Wij vinden het daarom onontbeerlijk dat er tijd, geld en moeite gestopt wordt in voorlichting en het delen van archeologische kennis met het publiek. Het Groninger Forum zal daarbij een goed podium vormen om de archeologische kennis met de burgers, jong en oud van de stad te delen.

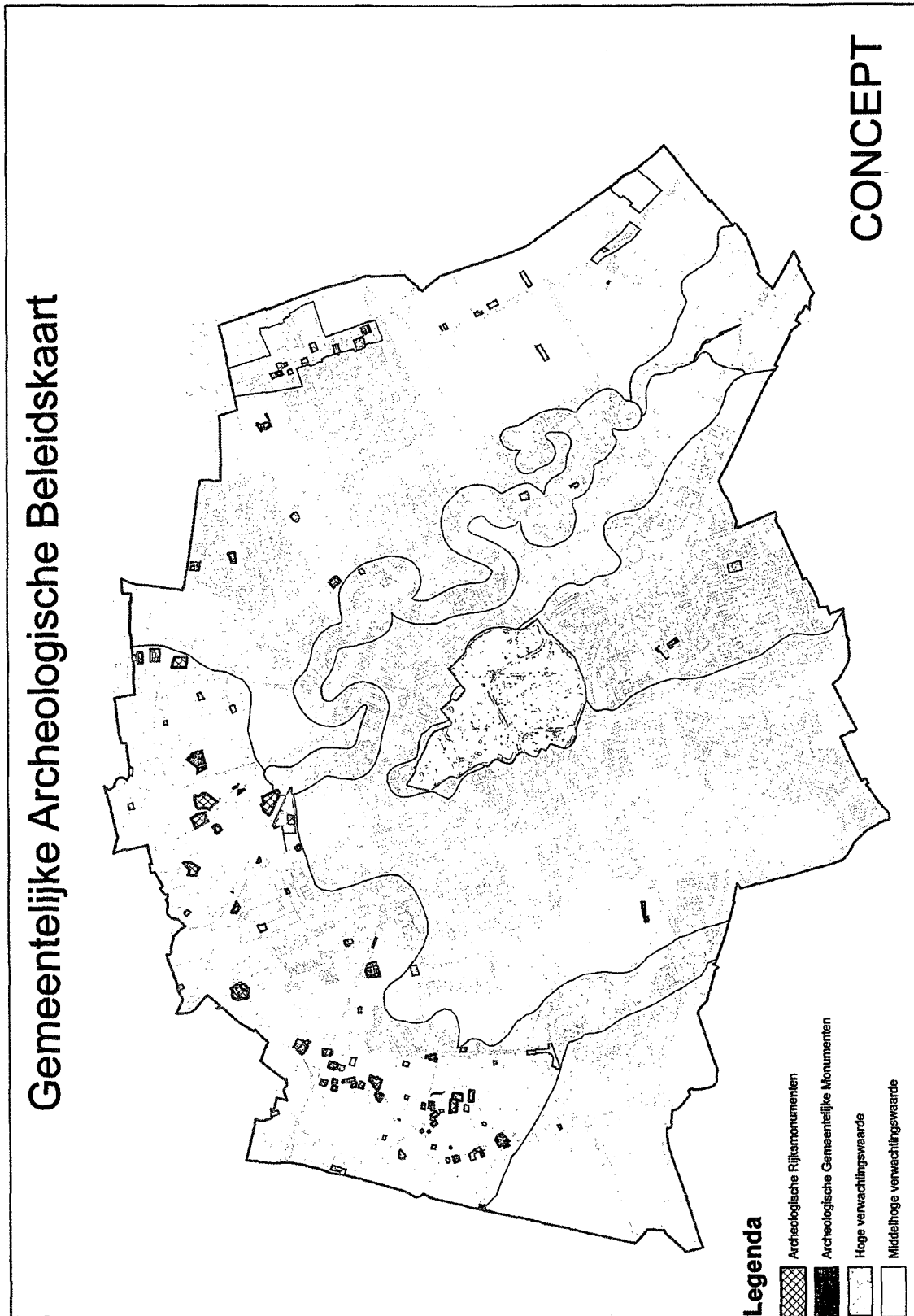

Voorlichting van het Groninger Publiek bij de opgravingen aan de Grote Markt Oostzijde, 2010

Bijlagen

- 1) Archeologische Kaart van de erfgoedverordening
- 2) Onderbouwing excessieve kosten
- 3) Voorbeeld- Programma van Eisen

Bijlage 1: Archeologische Kaart van de erfgoedverordening (2009)

Bijlage 2: Toedeling van de archeologiekosten

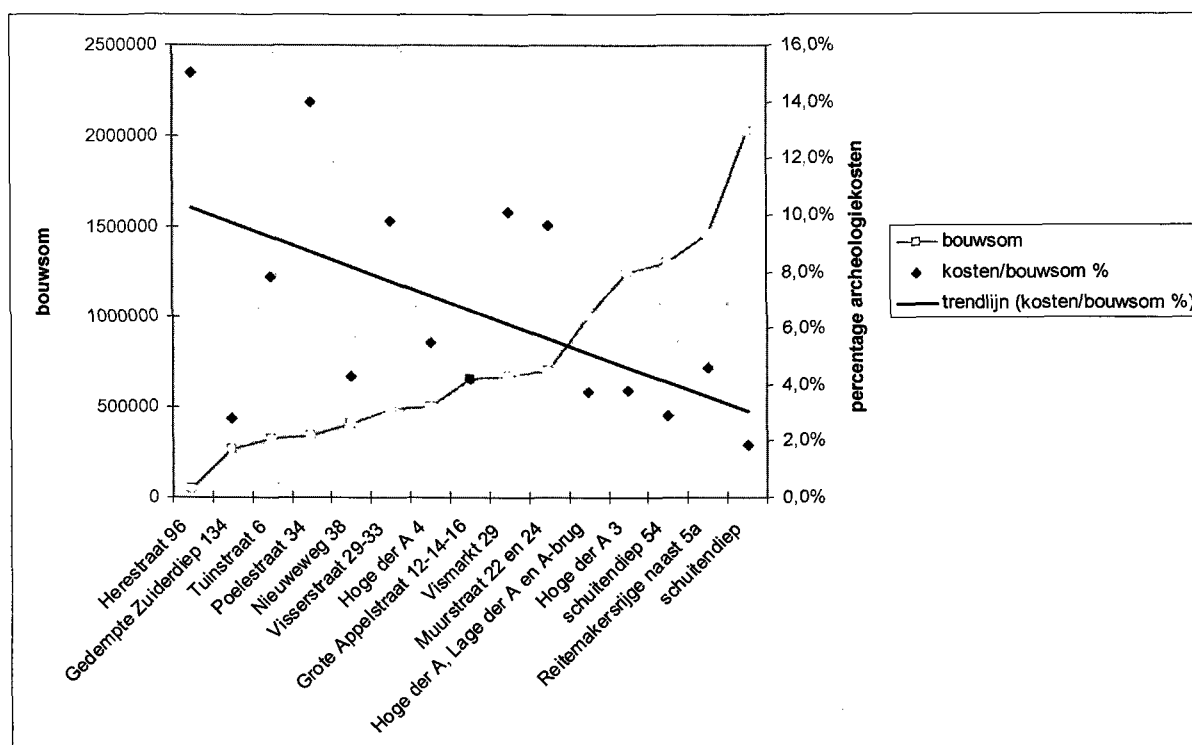
Met gebruikmaking van 15 aanvragen in het beschermd stadsgezicht in de periode 2e helft 2006 tot en met eerste helft 2010 is onderzocht wat het financiële effect zou kunnen zijn van het opleggen van een archeologieverplichting. Dat vertaalt zich enerzijds naar de aanvrager, anderzijds naar de gemeente zelf, vanwege de verplichting de redelijkheid in acht te nemen.

Tot nu toe wordt gewerkt met een 3%-grens, gerelateerd aan de grens die de Rijksoverheid (ongeschreven) ook als criterium gebruikt:

- tot 3% betaalt de 'veroorzaker', de vergunninghouder
- boven 3% betaalt de gemeente, de vergunningverlener.

Feitelijk is dit een ongewenste open-eindregeling, die een extra wissel trekt op de gemeente (als toezichthouder) om de archeologiekosten die een ander maakt binnen de perken te houden en de kwaliteit desondanks te borgen. Overigens is het onredelijk dat kosten die door een initiatiefnemer worden veroorzaakt voor wellicht het grootste deel door de gemeente gedragen zouden moeten worden. Er moet dus een gulden middenweg worden gevonden.

Binnen de gemeente Groningen worden per jaar 7 tot 11 aanvragen voorzien van een archeologievoorschrift; dat aantal neemt jaarlijks toe. Van de 15 geselecteerde beschermd-stadsgezichtprojecten (2006-2010), is een ervaring gebaseerde, maar fictieve inschatting van de archeologiekosten gemaakt (gemiddeld € 278,=/m², gemiddelde grootte ruim 200 m²), die vervolgens is afgezet tegen de bouwsom. Gemiddeld komt dat neer op 6,7% van de bouwsom, met afwijkingen naar boven (15%) en naar onder (1,9%). Gebleken is dat de hoogte van het percentage omgekeerd evenredig is aan de omvang van het project (zie grafiek; bouwsom roze, percentage archeologie blauw, correlatie -0,6).

Uitgaand van een maximale gemeentelijke compensatie van € 25.000,= per project en in totaal €100.000,= per jaar, houdt dit in dat er met een 7%-norm meer aanvragen voor een kleiner bedrag kunnen worden gecompenseerd dan met een 5%-norm. Daarenboven is het wenselijk, als blijk van goede wil, dat voor het opstellen van een verplicht Programma van Eisen en de aanloopkosten naar een opgraving een kleine subsidie van standaard € 2500 euro wordt verstrekt. In het rekenvoorbeeld verlangt de 7%-grens een gemiddelde gemeentelijke jaarbudget van bijna € 70.000,=, tegen bijna € 130.000,= voor de 5% norm. De 7 %-norm laat dus binnen een gewenst budget van 1 ton nog een zekere groei en flexibiliteit toe.

Vooralsnog kan de 'schaderegeling' plaatsvinden ten laste van het jaarprogramma archeologie, ISV-III. Tot en met 2014 is dat gegarandeerd, daarna niet meer.

Bijlage 3: Programma van Eisen

<h1>PROGRAMMA VAN EISEN</h1> <h2>mei 2010</h2> <p><small>t.b.v. deelproject 4 bijgesteld t.o.v. eerdere PvE's</small></p>	
---	--

LOCATIE	Groningen, Grote Markt Oostzijde
PROJECTNAAM	Grote Markt Oostzijde middendeel, G.MOZ 2010
PROJECTNUMMER	n.v.t.
PLAATS BINNEN ARCHEOLOGISCH PROCES: OPGRAVEN (KNA protocol 4004).	
Dit PvE is een addendum op het PvE Grote Markt OZ d.d. 30-01-2008, dat is opgesteld ten behoeve van de opgravingen aan de Grote Markt Oostzijde en het plangebied van het Groninger Forum in de periode 2008 – 2011. Kleinere delen van het gebied, zoals de sloop van diep gefundeerde bestaande bebouwing kunnen om praktische redenen uitgevoerd worden in de vorm van archeologische begeleiding (KNA protocol 4007).	

OPSTELLER	<i>Naam, adres, telefoon, e-mail</i>	<i>datum</i>	<i>paraaf</i>
<ul style="list-style-type: none"> ☐ <i>Auteur</i> 	drs. B.P. Tuin, archeoloog Dienst RO/EZ, afd. Wonen en Monumenten, Ged. Zuiderdiep 98, 9711 HL Groningen, 06-52310676, b.tuin@roe.z.groningen.nl	27-5-2010	w.g. BPT
<ul style="list-style-type: none"> ☐ <i>Senior archeoloog</i> 	drs. G.L.G.A. Kortekaas, gem. archeoloog Dienst RO/EZ, afd. Wonen en Monumenten, Ged. Zuiderdiep 98, 9711 HL Groningen, 050-3678230, g.kortekaas@roe.z.groningen.nl		

OPDRACHTGEVER		<i>datum</i>	<i>paraaf</i>
	College van B&W van de gem. Groningen, voor deze: E. Dijkhuis, Dienst RO/EZ afd. Projecten, Ged. Zuiderdiep 98, Groningen		
BEVOEGD GEZAG	<i>Naam, adres, telefoon, e-mail</i>	<i>datum</i>	<i>paraaf</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Gemeente</i> 	College van B&W van de gem. Groningen, voor deze, dr. F. Veenman, gem. archeoloog, Dienst RO/EZ, afd. Wonen en Monumenten, Ged. Zuiderdiep 98, 9711 HL Groningen, 050-3678088, f.veenman@roe.z.groningen.nl		
<i>RCE</i>	n.v.t.		

UITVOEREND BEDRIJF / INSTELLING	
<i>Naam</i>	Dienst RO/EZ, afdeling Wonen en Monumenten gemeente Groningen
<i>Contactpersoon</i>	B.P. Tuin, archeoloog Dienst RO/EZ, afd. Wonen en Monumenten, Ged. Zuiderdiep 98, 9711 HL Groningen
<i>Telefoon / e-mail</i>	06-52310676, b.tuin@roe.z.groningen.nl
DATUM ONDERZOEK	
<ul style="list-style-type: none"> ○ <i>Start</i> ○ <i>Geschatte duur</i> 	17 mei 2009 Gehele plangebied Grote Markt Oostzijde: looptijd tot juli 2015. Campagne 25 werkdagen. Overige campagnes in nader te bepalen.

WIJZIGINGEN t.o.v. PvE 2008:	
30-01-2008	PvE 2008
22-04-2009	archeobotanische bemonstering niveau's marktterrein
7-05-2009	aanvullende eisen campagne mei/juni 2009
27-05-2010	G.MOZ 2010

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED	
Projectnaam + deel	Grote Markt OZ: middendeel trottoir (GMOZ 2010)
Provincie	Groningen
Gemeente	Groningen
Plaats	Groningen
Toponiemen	Grote Markt OZ
Kaartbladnummer	7D
XY - coördinaten	Plangebied coördinaten: zie PvE GMOZ 2008 Werkput 2010 (overlappend N-rand 2008): NW: 233994 / 582090 en NO: 233911 / 5820006; ZW: 233904 / 581980 en ZO: 233917 / 581986.
CMA/AMK-status	Terrein van hoge archeologische waarde.
ARCHIS-monument-nr	8789
ARCHIS-waarnemings-nr	n.v.t.
Onderzoeksmelding (art. 46 Mw)	41117
Oppervlakte plan- en onderzoeksgebied	Plangebied = naar schatting 75 m x 200 m = 1,5 ha. Werkput mei 2010: = ca. 12 m x 25 m = 0,03 ha.
Huidig grondgebruik	Openbare weg (trottoir) en te slopen bebouwing.

PERIODE(N) & COMPLEXTYPE(N)	
Vroege prehistorie (paleo/meso/neo)	onbekend
Late prehistorie (brons/ijzer)	onbekend
Romeinse tijd	RT: in nabijheid (Poelestraat ZZ 13)
Middeleeuwen (vroeg/laat)	VME: agrarische nederzetting (NX) LME: stedelijke bebouwing (NX)
Nieuwe Tijd (vroeg/laat)	NT (tot 1945): stedelijke bebouwing (NX).

DOEL EN REDEN VAN HET ONDERZOEK	
Reden	De oostzijde van de Grote Markt met het achterliggende gebied tussen het Martinikerkhof ZZ en de Poelestraat NZ wordt herontwikkeld t.b.v. de bouw van het Groninger Forum, nieuwbouw van de studentensociëteit van Vindicat, een ondergrondse parkeergarage en andere functies (zie kaart bijlage 1). De plannen gaan gepaard met sloop van alle bestaande, naoorlogse panden aan de Grote Markt OZ, ontgraving plaatselijk tot op 12 meter - NAP en de verplaatsing van de rooilijn van de Grote Markt in westelijke richting. Het in mei/juni 2010 op te graven deel ligt onder het trottoir van de Grote Markt, maar zal bij uitvoering van de plannen geheel bebouwd of vergraven worden. Naar verwachting zal de bodem ter plekke tot ca. 5 meter onder het maaiveld onderkelderd worden.
Doel	Het onderzoek is gericht op de definitieve opgraving van de archeologische resten van de middeleeuwse bebouwing en de pre-stedelijke fase die daar aan voorafging, alsmede oudere archeologische monumenten of aardkundige waarden.
Selectiebesluit (alleen na IVO)	n.v.t.

INVENTARISATIE (resultaten van het tot dusver uitgevoerde onderzoek)	
Resultaten bureauonderzoek	
Uitvoerder	drs. B.P. Tuin
Uitvoeringsperiode	2007-2008, mei 2010
Rapportage	zie PvE 2008 en onderstaand
Resultaten overig onderzoek (IVO-overig, IVO-proefsleuven, AB, etc.)	
Rapportage	In de nabijheid (< 50 meter afstand): Praamstra 1952; Kruisman & Tuin 2009.

Vondsten/documentatie	Kruisman & Tuin 2009
Resultaten specialistisch onderzoek	
Archeobotanie/Archeozoölogie	Zie Kruisman & Tuin 2009
Fysisch-anthropologisch	n.v.t.
Fysisch-geografisch	Clingeberg 1990.
Gedysisch	Groundtracer 2008.
Archeologisch materiaal	Zie Kruisman & Tuin 2009
Vondsten/documentatie	Gem. Depot voor Bodemvondsten, Westerbinnensingel 48

ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING (o.b.v. inventarisatie en eventueel ander bronnen)	
Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context	Het opgravingsterrein ligt op de oostflank van de noordelijke Hondsrug, midden in de middeleeuwse nederzetting Groningen, waarschijnlijk aan de ostrand van het vroegmiddeleeuwse dorp.
Aard en ouderdom van de vindplaats(en)	<p>Zie het PvE 2008 met addendum 2009. Onderstaand aanvulling op basis van voorlopige bevindingen GMOZ 2008 en 2009 en archiefonderzoek naar bewoners/gebruikers van de panden.</p> <p>Ter plekke van de geplande opgravingsput of de directe omgeving zijn geen sporen of artefacten uit de prehistorie bekend. In de opgravingsput GMOZ 2009 is in een middeleeuwse ophogingslaag een scherp <i>terra sigillata</i> aangetroffen.</p> <p>In 2008 en 2009 zijn Z-N lopende greppels uit de 10e en 11e eeuw aangetroffen, die vermoedelijk in verband staan met het bisschoppelijke erf 'de Bisschopshof'. Mogelijk lopen deze greppels zuidelijk door in de richting van de Oosterstraat. De relatie tussen de bakstenen huizen die in de loop van de 14e eeuw over één van deze greppels heen gebouwd werden, en de oudere 'Bisschopshof' is nog niet duidelijk.</p> <p>Vanaf de late middeleeuwen vormde de bebouwing de oostwand van de Brede of Grote Markt. De verkaveling van de percelen is dan W-O. Voor de huizen lag een randzone, met weg en bermstoot en vele kuilen, waaronder een waterkuil. De relatie tussen het bisschoppelijke goed en de markt is nog niet opgehelderd.</p> <p>Vanaf in elk geval de 16^e eeuw zijn de panden aan de oostwand in handen van aanzienlijke regentenfamilies. De werkput 2010 strekt zich uit over drie panden, die in 1878 werden gesloopt ten behoeve van de bouw van het Scholtenhuis. Het meest noordelijke van de drie panden (C4) was in de 16^e eeuw in bezit van jonker Egbert Alberda en werd verschillende keren gevorderd om te dienen als tijdelijk onderkomen van stadhouders (Boit 1921). Als gevolg van een brand rond 1600 is het voorhuis lange tijd een bouwval of losstaande gevel geweest (zie kaart Haubois, bijlage 2d). Na de herbouw droeg het pand vanwege zijn gevelafwerking de bijnaam het 'Platte huis'. Van de buurpanden (C5 en C6) is minder bekend. Pand C5 had (in elk geval in de 19^e eeuw) een afzonderlijk verhuurde kelderwoning (C5a). De souterrains van C4 en C6 waren vermoedelijk in gebruik bij de hoofdbewoners en hun huispersoneel. Bij het niet-gemelde grondverzet t.b.v. de verplaatsing van een kiosk in 2009 bleken onder de cementvloer van het Scholtenhuis nog delen van (tegel)vloeren van de middeleeuwse panden in situ te liggen.</p> <p>Zie voor maten en fundering van het Scholtenhuis de gegevens uit het bestek uit 1878 in bijlage 3.</p> <p>Zie voor de periode 1880 – 1945 het PvE 2008 en Tuin 2008.</p>
Gaafheid en conservering (structuren, sporen, vondsten, archeozoölogische en botanische resten)	In de lemig-zandige bodem op het waterkerende keileem met zijn fluctuerende schijnwaterspiegel zijn organische resten meestal redelijk goed bewaard. Metalen en glas zijn sterk gecorrodeerd. Baksteen komt gaaf uit de bodem. Paalgaten en lemen vloeren tekenen zich soms slecht af.

Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen	Bij de opgravingen uit 2008 en 2009 is gebleken, dat de bodem tot 1 meter onder maaiveld grondig vergraven is (Kruisman & Tuin 2009). Daaronder strekt de vondstlaag (baksteenfundamenten, grondverbetering, keldervloeren, ophogingslagen, waterputten, kuilen, greppels) zich tot in de vaste grond op 2 meter onder het huidige maaiveld uit. De vaste grond bestaat uit resten van dekzand op keizand/keileem met roestvorming als gevolg van een fluctuerende schijn-grondwaterspiegel.
Begrenzing en oppervlakte van de totale vindplaats	In ruime zin strekt de middeleeuwse vindplaats zich uit over de gehele binnenstad van Groningen binnen de diepen.
Begrenzing en oppervlakte van (het deel van) de vindplaats binnen het plangebied	De vindplaats strekt zich uit over het geheel van het plangebied (ca. 1,5 ha) inclusief de voor 2010 geplande werkput.
Structuren en sporen	Volgens bouwdoSSIers, historische kaarten, bouwhistorisch onderzoek 1945 en de opgravingen van 2008 (Kruisman & Tuin 2009) en 2009: 1880 – 1945: fundament, cementvloer en mogelijk resten van een luchtbeschermingskelder van het Scholtenhuis; ca. 1300 – 1880: resten van 3 middeleeuwse baksteenhuizen: funderingen (grotendeels geslecht), plavuisevloeren, grondverbetering, putten, haarden, privaten; ca. 1100 – 1300: mogelijk resten van houtbouwconstructies (kuilen, palen, lemen (vloer)laagjes, erfgreppels) en bestrating (plaveisel); ca. 900-1100: greppels, water- en afvalkuilen, verhardingen. De kans op het aantreffen van beerputten is niet groot. De kans op het aantreffen van waterputten is groter, mede gelet op de situering van een waterput voor het <i>Platte huis</i> .
Anorganisch artefacten	Bouwpuin, bouwkeraMIek <i>in situ</i> , sanitair en ander installatiewerk. Huisraad (keramiek en glas). Munten.
Organisch artefacten	Werktuigen van dierlijk bot, palen en putwanden van hout.
Archeozoölogische en botanische resten	Eventueel aan te treffen in water- en beerputten, w.o. mogelijk de put op de Grote Markt, gelegen voor het <i>Platte huis</i> en in dieper gelegen kuilen.
Beperkingen (memoRIA 6)	N.v.t.

VRAAGSTELLING

Geraadpleegde bronnen en partijen	Het onderzoek vindt plaats in het kader van het langlopende stads-kernonderzoek van de gemeente Groningen. De opgraving is de tweede stap in het gravende onderzoek in het bouwblok aan de oostzijde van de Grote Markt. De vraagstellingen voor dit grotere gebied gelden tevens voor het onderzoek in 2010. De vraagstelling valt binnen de kaders van hoofdstuk 24 van de Nationale Onderzoeksagenda voor de Archeologie: de stad in de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd. Thema's die op deze plek relevant zijn: <ul style="list-style-type: none"> • Pre-stedelijke, agrarische structuren vóór of in de vroege middeleeuwen; • Het ontstaan van stedelijke functies of structuren op een pre-stedelijk, domaniaal goed in de late middeleeuwen; • Continuïteit van percelering en de afbakening van functies ten algemene nutte (de markt); • Versterking van de stedelijke bebouwing in de late middeleeuwen.
Onderzoeksvragen (wat moet worden opgelost)	Onderstaande vragen zijn ontleend aan het PvE Grote Markt OZ 2008 en aangepast aan de bevindingen van de opgravingen 2008 en 2009. Vragen die niet van toepassing zijn op het onderzoek in mei/juni 2009 zijn in onderstaande lijst lichtgrijs gemarkeerd.
Vraagstelling Opgraven	<ol style="list-style-type: none"> 1. Welke sporen en vondsten wijzen op bewoning en gebruik in de prehistorie, in het bijzonder de Romeinse tijd? 2. Welke sporen en vondsten wijzen op bewoning en gebruik in de

	<p>vroege middeleeuwen? Is er sprake van beakkering?</p> <p>3. Waren de hofsteden <i>Bisschopshof</i> en <i>Valkenvlucht</i> bebouwd met een boerderij, steenhuis of spieker?</p> <p>4. Wanneer en hoe ontstond aan de westzijde van de (latere) <i>Bisschopshof</i> de markt en de burgerlijk-stedelijke bebouwing?</p> <p>5. Kan de erfdeling uit erfscindingen gereconstrueerd worden? Deze vraag geldt eveneens voor de percelen aan de Poelstraat NZ en het Martinikerkhof ZZ.</p> <p>6. Welke (stedelijke) functies werden uitgeoefend?</p> <p>7. Welke sporen en vondsten wijzen op communaal gebruik (zoals markt, wegen, drinkwater, begraving)?</p> <p>8. Hoe ver strekte het grafveld zich in en na de middeleeuwen uit?</p> <p>9. Wanneer was er sprake van bestrating?</p> <p>10. Hoe oud zijn de oudste stenen huizen ter plekke?</p> <p>11. Zijn er omstreeks 1949 bouw- of funderingsresten uitgebijt? Reeds beantwoord.</p> <p>12. Zijn aan de Grote Markt OZ nog bouw- of funderingsresten van de middeleeuwse stenen huizen (Panser, Alberdahuis e.a.) aanwezig? Ten dele reeds beantwoord.</p> <p>13. Welke bouw- en funderingsresten zijn van het Scholtenhuis?</p> <p>14. Bevinden zich hierin nog resten die herinneren aan de bezettingstijd?</p> <p>15. Welke resten lenen zich vanuit cultuurhistorisch perspectief voor behoud <i>in situ</i>? Op grond planvorming niet meer relevant.</p> <p>17. Welke verwachting wordt uit de grondsporen en artefacten afgeleid ten aanzien van de aard en de gaafheid van de archeologische waarden in de aangrenzende delen van het plangebied?</p> <p>22. Staat het in 1996 opgegraven grafveld(deel) in de NO-hoek van de Grote Markt op zichzelf, of maakt het deel uit van het grafveld rond de Martinikerk?</p> <p>23. Vanaf welke tijd kan de Grote Markt als marktplaats worden gezien; wat is de functie van deze ruimte voor die tijd geweest en hoe sluit deze aan bij eerder blootgelegde ruimtelijke structuren?</p>
<p>Vraagstelling specialistisch onderzoek</p>	<p>16. Wat zeggen de organische resten uit de water- en beerputten over de economie en sociale verhoudingen van de nederzetting? Welke vissen, vogels en kleine zoogdieren maakten deel uit van de voeding van de middeleeuwse mens?</p> <p>18. Wat kan op grond van archeobotanische bemonstering van de opeenvolgende bestratingsniveau's geconcludeerd worden over het gebruik van het marktterrein van ca. 1200 tot in de nieuwe tijd?</p> <p>19. Kan uit het menselijk botmateriaal DNA van voldoende kwaliteit voor antropogenetisch onderzoek gewonnen worden?</p> <p>20. Welke conclusies kunnen uit het DNA en fysisch-antropologisch botonderzoek worden getrokken over het geslacht, de leeftijd bij overlijden, de statur, de pathologie en de onderlinge verwantschap van de begraven individuen?</p> <p>21. Optioneel specialistisch onderzoek: onderzoek met behulp van stabiele isotopen en/of residuanalyse naar de voeding van mens en dier, en de herkomst van het (slacht)vee: zandgronden of klei/kwelder?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dateringsonderzoek, in voorkomende gevallen en in overleg met specialisten en de gemeentelijk archeologen: • ¹⁴C graankorrels of houtskool in haarden, residuen in aardewerk, jonge zoogdieren (ook stabiele isotopen C en N). • dendro monsters, mits <i>in situ</i> en niet hergebruikt: vragen 3 en 4. • typologie aardewerk en andere artefacten: vragen 1, 2, 3, 4, 5. • bouwhistorisch: baksteenformaat, tienvlagenmaat: vraag 10. • Onderzoek aardewerk, metaal, glas, bewerkt bot, natuursteen, vuursteen: vragen 1, 2, 6, 7.

	<ul style="list-style-type: none"> • Verhouding inheems-importaardewerk: vragen 4 en 6. • Numismatisch onderzoek: vragen 1 – 4. • Fysisch-antropologisch onderzoek: vraag 8, 19 en 20. • DNA-onderzoek: inhumaties. • In voorkomende gevallen: micromorfologisch onderzoek van slijplaten van lemen vloeren, bestratingsniveaus en loopvlakken, gericht op structuur en gebruik.
Aanbevelingen	Geen

METHODEN EN TECHNIEKEN (veldwerk)	
Strategie	<p>Het gravende onderzoek wordt gefaseerd uitgevoerd tussen 2008 en 2013. Vlakdekkend opgraven is niet (meer) mogelijk. Grote delen van het bodemarchief in het plangebied zijn verloren gegaan door de bodemingrepen tijdens de wederopbouw na 1945. De verwachting dat onder het trottoir van de Grote Markt het bodemarchief ten dele behouden is gebleven, is in 2008 en 2009 bewaarheid. Archeologische structuren in deze smalle strook moeten – indien mogelijk – ruimtelijk in verband gebracht worden met structuren die op enige afstand liggen en op een later moment worden opgegraven. De opgraving in 2010 richt zich op het volgen van de lineaire structuren uit de opgravingen 2008 en 2009 en het ophelderen van de relatie tussen de markt en het erf 'de Bisschopshof'.</p>
Methoden en technieken	<p>De in mei 2010 aan te leggen werkput (doortopende nummering: WP03) heeft een oppervlak van ca. 10 bij ca. 25 meter en overlapt met het zuidelijke deel van werkput 01 uit 2008, zodat de voorgevel van het Schottenhuis over de volle breedte opgegraven kan worden (zie kaart bijlage 2b).</p> <p>Recent (na 1945) geroerde grond (ter diepte van 1 m – mv) wordt machinaal verwijderd. De werkput wordt vanaf het souterrainniveau van het Schottenhuis in vijf of zes vlakken verdiept. Volgende vlakken worden aangelegd op het niveau van onderliggende vloeren. Muurwerk en vloeren worden ingemeten en getekend en vervolgens verwijderd. Vlakken onder het niveau van de versterking in de middeleeuwen worden naar bevind van zaken aangelegd, waarbij in het bijzonder wordt gelet op wandbalken, leemvloeren en stiepen van middeleeuwse houtskeletbouw. Door verzakkingen kunnen leemlagen of –vloeren zich aandienen als plaatselijke leemvlekken. Leemvlekken worden zorgvuldig schoongemaakt en als het om een complete laag of vloer gaat, wordt deze laag als vlak genomen. Een laatste vlak wordt aangelegd op of in de vaste grond. Een controlevlak iets onder de top vaste grond wordt naar bevind van zaken aangelegd.</p> <p>Ten westen van de bebouwing uit de middeleeuwen wordt in het bijzonder gelet op het voorkomen van oude bestratingen of loopvlakken. Deze worden als vlak ingetekend en ingemeten. Elk vlak wordt afgezocht met een metaaldetector, gefotografeerd, ingemeten, getekend en gewaterpast.</p> <p>Om praktische en logistieke redenen kan het wenselijk zijn de werkput in twee delen op te graven. De spoornummering loopt door.</p>
Bouwstenen (zie KNA 3.1 bijlage 1)	<p>Grondslagpunten: drie ten oosten en ten zuiden van werkput 03. Referentiepunt: D46 (Martinitoren re v.d. westpoort): 7.8580 m+NAP, vanaf campagne GMOZ 2010 te corrigeren voor bodemdaling van 3 cm voor dit vaste punt (conform methode GeolInfo gemeente Groningen).</p> <p>Putten worden doorgenummerd per campagne en indien nodig binnen een campagne (2008 = WP01, 2009 = WP02, 2010 = WP03). Profielen: indien niet verstoord alle putranden, analoog, natuurlijke kleuren (in de traditie van het stadskernonderzoek te Groningen), op schaal 1:20.</p> <p>Vlakken: zie <i>Methoden en technieken</i>, analoog inmeten op tenminste</p>

	<p>schaal 1:40. Coupes sporen: analoog, natuurlijke kleuren, schaal 1:10. Puntvondsten, indien niet secundair: analoog inmeten. Foto's: digitaal, minimaal 300 dpi, 24 bits kleur, met schaalstok en noordpijl. Sporenlijst, vondstenlijst, fotolijst: digitaal met PDA. De sporennummering geschiedt per put (wp 03, beginnend bij 2). Spoor 1 = vaste grond. De vondsten worden doorlopend genummerd vanaf het laatst toegekende vondstnummer van de voorafgaande campagne. Vondsten die bij aanleg van een vlak niet aan een spoornummer kunnen worden toegerekend, krijgen vlaknummer 501, 502 etc. afhankelijk van het aan te leggen vlak. Voor het nader plaatsbepalen kan de werkput verdeeld worden in vakken, overeenkomstig de bekende structuren. Voor 2010 bijvoorbeeld: Scholtenhuis, de drie (vier) middeleeuwse panden C4, C5 en C6 (evt. C7) en markt. Voor latere werkputten geldt hetzelfde principe. Per vlak worden voldoende hoogten ingemeten om het vlak eenduidig te kunnen koppelen aan de later ingemeten profielen. Start: nummer 999.</p>
<i>Structuren en grondsporen</i>	<p>Staannd muurwerk en fundamenten worden schoongemaakt en zo mogelijk door een bouwhistoricus van de gemeente onderzocht. Paalkuilen, haarden, waterputten, beerputten, kuilen, graven, sloten en greppels worden gecoupeerd, gedocumenteerd en uitgespit.</p>
<i>Anorganische artefacten</i>	<p>Alle anorganische mobilia worden verzameld, met inachtneming van het volgende. De afkomende grond wordt met de metaaldetector onderzocht. Elk vlak wordt met de metaaldetector onderzocht. Metalen voorwerpen worden op de dag van de vondst verzameld en gestabiliseerd volgens de richtlijnen van de SIKB <i>Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal</i> (nat = nat; 'droog' = Dry Box LCM). Van los bouwpuin worden slechts bouwhistorisch-diagnostische of artistiek waardevolle specimen verzameld (baksteen, natuursteen, glas). Alle huisraad wordt ter nadere selectie verzameld. De gevonden artefacten worden uit veiligheidsoverwegingen per dag uit de werkput verzameld en opgeslagen in de afsluitbare container. Gestabiliseerde metalen artefacten worden aan het einde van de werkdag overgebracht naar het gemeentelijk Depot voor Bodemvondsten, Westerbinnensingel 48. Vondsten worden duurzaam genummerd alvorens ze beschikbaar te stellen voor (tijdelijke) expositie.</p>
<i>Organische artefacten</i>	<p>Organische mobilia (leer, bot, textiel, premoderne houtresten) worden verzameld met inachtneming van de richtlijnen van de SIKB <i>Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal</i> ter stabilisatie en zo spoedig mogelijk voor bewaring overgebracht naar het gemeentelijk depot voor bodemvondsten.</p>
<i>Archeozoologische en botanische resten</i>	<p>In overleg met de archeobotanicus worden monsters genomen van herkenbare (bestratings)niveaus van het marktplein en putten en andere duidelijk begrensde en te dateren sporen ten behoeve van onderzoek naar botanische macroresten. De monsters worden door de archeobotanicus nat gezeefd op 2 en 0,5 mm. Tevens worden, zo mogelijk stratigrafisch gedifferentieerd, pollenmonsters genomen. Bij mestvullingen worden tevens monsters genomen voor onderzoek naar schimmels. Duidelijk begrensde en in principe te dateren middeleeuwse en vroegere sporen worden selectief bemonsterd voor archeozoologisch onderzoek. Uit de vulling worden monsters van max. 50 liter genomen. Monsters worden over 1 mm gezeefd op een nader te bepalen plaats. De overige afkomende grond wordt niet gezeefd. Zeefresiduen worden onderzocht op anorganische artefacten.</p>

Overige resten	Geen bijzonderheden.
----------------	----------------------

EVALUATIERAPPORT, UITWERKING EN CONSERVERING

Algemeen	Binnen een maand na afloop van het veldwerk rapporteert de projectleider de resultaten in vergelijking met de in het PvE voorziene strategie en uitwerking. Zonodig wordt het PvE op basis van deze ervaring bijgesteld.
Structuren, grondsporen, vondstspredingen	Geen bijzonderheden.
Analyse fysische-geografie	Geen bijzonderheden.
Anorganische artefacten	Geen bijzonderheden.
Organische artefacten	Geen bijzonderheden.
Archeozoologische en botanische resten	Geen bijzonderheden.
Menselijke resten	Geen bijzonderheden.
Beeldrapportage (objecttekeningen, foto's, kaarten, e.d.)	Bij de uitwerking wordt per vlak een allesporenkaart gedigitaliseerd en nettekeningen gemaakt van de profielen op schaal 1:20. Voor elke periode worden nettekeningen gemaakt van de bijbehorende sporen en structuren. Van alle van betekenis geachte sporen en structuren zijn foto's beschikbaar (digitaal). Aardewerk en andere artefacten worden, indien typologisch-diagnostisch van belang, getekend op schaal 1:1.
Conservering materiaal	Metaal, glas, leer en textiel worden behandeld conform de richtlijnen van de SIKB <i>Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal</i> .

RAPPORTAGE

Uitvoeringsperiode uitwerking, opleveringstermijn (concept)eind-/tussenrapport	Met het oog op de voortzetting van het onderzoek in het plangebied levert de uitvoerder uiterlijk 1 jaar na afronding van een campagne een rapport op van de waarnemingen. Indien het niet mogelijk is om op dat moment een volledig rapport conform KNA op te leveren, draagt dit rapport het karakter van een tussentijds rapport, dat tenminste de hierna onder A te noemen onderdelen bevat. In geval van een tussenrapport zal de het eindrapport worden gepubliceerd na afloop van en in samenhang met de uitwerking van het vervolgonderzoek in het plangebied. De publicatie vindt dan plaats uiterlijk eind juli 2015.
Procedure toetsing eind-/tussenproduct door bevoegd gezag	De afdeling Wonen en Monumenten van RO/EZ regelt de geordende overdracht van papieren en digitale opgravingsdocumentatie en de vondsten aan het gemeentelijke depot voor bodemvondsten en de overdracht van de digitale opgravingsdocumentatie ter duurzame bewaring aan www.edna.nl .
Inhoud eind-/tussenrapport	A. Onderdelen (tussen)rapport: <ul style="list-style-type: none"> • geodesie, gedigitaliseerde allesporenkaart. • sporenlijst en vondstenlijst. • voorlopige datering van de structuren. • gedigitaliseerde kaarten sporen per periode. • een analyse van de ruimtelijke structuren anno 1945. • voorlopige analyse van de grondsporen en structuren uit de voorafgaande periode van stedelijke bebouwing en, indien daarover informatie is verkregen, de pre-stedelijke fase, in het licht van de vraagstelling. • aanwijzing van de lijnvormige grondsporen en muren en lagen in de opbouw van de bodem die naar verwachting elders in het plangebied kunnen worden aangetroffen. Lineaire grondsporen en putoverschrijdende structuren en de kwaliteit van de bodemvondsten dragen bij aan de vraagstelling voor vervolgonderzoek. B. De eindrapportage, conform de KNA 3.1, bevat:

	<ul style="list-style-type: none"> • de onderdelen genoemd onder A., indien nodig gecorrigeerd. • definitieve dateringen. • beschrijving van de structuren van prehistorie tot en met 1945 in het licht van de vraagstelling. • beschrijving van het vondstmateriaal van de prehistorie tot de middeleeuwen en, indien van voldoende kwaliteit en in situ gevonden, van het vondstmateriaal uit de nieuwe tijd tot circa 1850, in het licht van de vraagstelling.
Verschijsing en oplage eindrapport en/of specialistisch deelrapport	Het rapport en eventuele tussenrapport wordt door de gemeente Groningen uitgegeven. Copyrights berusten bij de gemeente Groningen en de auteur(s) van de teksten en afbeeldingen. Het rapport vermeldt het Archis onderzoeksmeldingsnummer. Het eindrapport en het eventuele tussenrapport worden digitaal gepubliceerd. De volgende instellingen worden van de publicatie op de hoogte gesteld: het GIA en de RCE.

DEPONERING	
Deponering en uitlating voor uitwerking (Zie eisen betreffend depot).	Uitlating van vondstmateriaal ter uitwerking vindt plaats onder inventaris, afgesproken retourdatum en ontvangstbevestiging. Papieren opgravingsdocumentatie, kopieën van digitale bestanden en vondsten worden na afronding van de rapportage overgedragen aan het gemeentelijke depot voor bodemvondsten overeenkomstig de door het depot te stellen eisen. De beheerder van het gemeentelijk depot geeft een bewijs af van de overdracht.
Termijn overdracht van vondsten, monsters en documentatie	De vondsten en de analoge bouwstenen worden uiterlijk twee jaar na afronding van het veldwerk van het totale project overgedragen aan het gemeentelijke depot voor bodemvondsten.
e-depot (Zie protocol depotbeheer DS05)	Het goedgekeurde PvE (incl. onderzoekmeldingsnummer) wordt geplaatst in het e-depot. Binnen 2 jaar na afronding van het veldwerk van het totale project alle conform PvE gespecificeerde digitale producten overdragen aan het e-depot (www.edna.nl) o.v.v. het onderzoeksmeldingsnummer.

WIJZIGINGEN T.O.V. HET VASTGESTELDE PvE	
Belangrijke wijzigingen tijdens het veldwerk	Onderstaande belangrijke wijzigingen rapporteert de projectleider in de dagrapporten en legt ze voor aan de gemeentelijke archeoloog: <ul style="list-style-type: none"> • Afwijking van de archeologische verwachting of vraagstelling; • Wijzigingen van de gehanteerde onderzoeksmethode; • Wijzigingen van de fysieke en/of technische omstandigheden; Indien van invloed worden de besluiten als wijziging of addendum toegevoegd aan het PvE.
Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk	Wijzigingen ten aanzien van de uitwerking en rapportage (selectie materiaal, type onderzoek, deponering, termijnen) worden door de gemeentelijk archeoloog als wijziging van het PvE vastgelegd.
Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering	Wijzigingen ten aanzien van de uitwerking en rapportage (soort onderzoek, deponering, termijnen) worden door de gemeentelijk archeoloog als wijziging van het PvE vastgelegd.

RANDVOORWAARDEN en AANVULLENDE EISEN	
Personele randvoorwaarden	De afdeling Wonen en Monumenten van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen voert de opgraving in eigen beheer. Bij het veldwerk en de vondstverwerking kunnen vrijwilligers uit de kring van de Stichting Monument & Materiaal worden ingeschakeld evenals, ten behoeve van het praktijkonderwijs, studenten en archeologen van het Groninger Instituut voor Archeologie (RUG). Als projectleider fungeert drs. B.P. Tuin, archeoloog in dienst bij de gemeente Groningen, daarin begeleid door de gemeentelijk archeoloog als senior-archeoloog. De projectleider waarborgt de

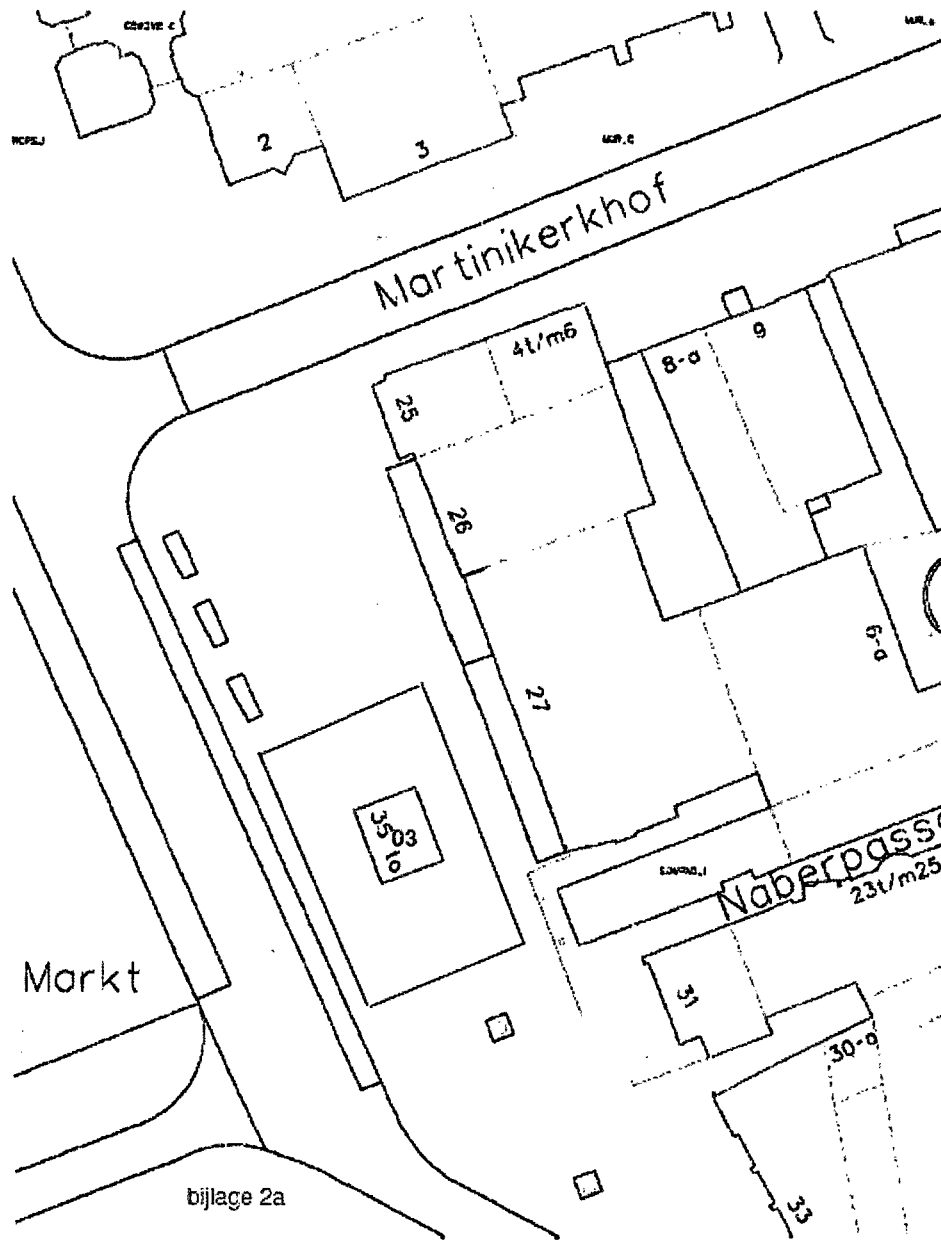
	<p>kwaliteit van de werkzaamheden conform KNA 3.1.</p> <p>De afdeling Geoinformatie van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen levert de landmeetkundige expertise t.b.v. het uitzetten van het hoofdmeetsysteem.</p> <p>De inrichting van de digitale velddocumentatie en de digitalisering van de veldtekeningen vindt plaats volgens de werkwijze van de gemeente Groningen.</p> <p>De gemeentelijk archeoloog is woordvoerder en regelt de communicatie met het gemeentebestuur, de pers en het publiek.</p>
<i>Uitvoeringsperiode en opleveringstermijn veldwerk</i>	<p>Afhankelijk van de planning per campagne.</p> <p>Uitvoering vanaf 17 mei tot uiterlijk 1 juli 2010.</p>
<i>Uitvoeringscondities veldwerk</i>	<p>De werkput blijft op 4 meter afstand van de private stoepen, zodat de panden toegankelijk blijven voor hulpverleningsdienst en leveranciers.</p> <p>Voorafgaand aan het veldwerk informeert de gemeentelijk archeoloog de burens over de aard en de duur van de werkzaamheden.</p> <p>De gemeentelijk archeoloog of de projectleider draagt zorg voor KLIC-melding en verzoekt, indien nodig, de nutsbedrijven het trace van kabels en leidingen ter plaatse te markeren. In gebruik zijnde nutsleidingen die bij ontgraving gevaar lopen te breken, worden tijdens de opgraving gestut. Buiten gebruik zijnde, oude nutsleidingen worden in overleg met betrokken partijen verwijderd. Waar nodig worden bij raken of overlapping van werkputten maatregelen getroffen ter voorkoming van de risico's van zandverschuivingen.</p> <p>De inrichting kan tevens het amoveren van lantaarnpalen of het kappen van bomen omvatten. Op het terrein worden tenminste een materiaalcontainer en een container voor de stort geplaatst. Voor schaft en sanitaire voorzieningen wordt gebruik gemaakt van het pand Poelestraat 28.</p> <p>Het geheel wordt met een steigerwerk en hekken met brandwerend doek afgeschermd voor toegang door onbevoegden en voorzien van waarschuwingsborden en borden verboden toegang voor onbevoegden. Het opgravingsterrein wordt aan de noordzijde ontsloten.</p> <p>De gemeentelijk archeoloog zorgt voor het begin van het veldwerk voor de vereiste vergunningen (bouwvergunning, kapvergunning, sloopvergunning, precario, venstertijden).</p> <p>De stort wordt met een vrachtauto afgevoerd naar een nader te bepalen plaats (tussendepot; 2010: Bodenterrein).</p> <p>In geval van asbest in de werkput of verontrustende verontreiniging van andere aard wordt het werk stilgelegd en de Milieudienst ingeschakeld.</p> <p>Na beëindiging van de opgraving worden de werkputten indien nodig voor de onbelemmerde doorgang van het verkeer met schoon zand volgestort en de bestrating voor rekening van RO/EZ hersteld.</p>
<i>Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie</i>	<p>De projectleider is verantwoordelijk voor het handhaven van de kwaliteit van de documentatie en de toepassing van het kwaliteitsborgingsmodel van de gemeente Groningen.</p> <p>Wijzigingen in het PvE, voor of na evaluatie van het veldwerk, vereisen de goedkeuring van de gemeentelijk archeoloog.</p>
<i>Selectieprocedure tijdens het veldwerk (i.h.b. bij archeologische begeleiding)</i>	<p>De projectleider stelt de gemeentelijk archeoloog op de hoogte van vondsten waarin het verwachtingsmodel niet voorziet en waarvan voorzien wordt, dat zij tot aanpassing van de opgravingsdoelen en -vragen kunnen leiden.</p>

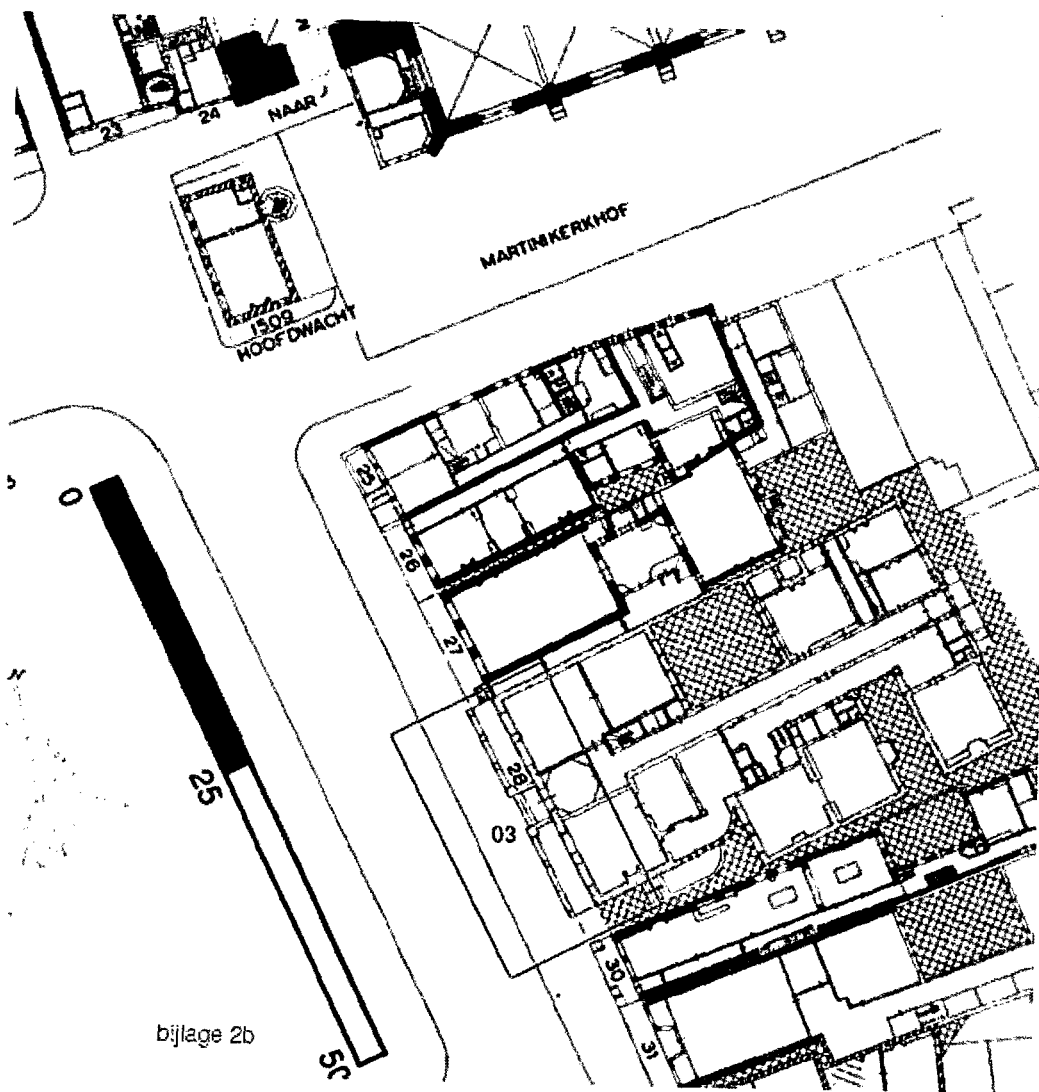
LITERATUUR EN BIJLAGEN

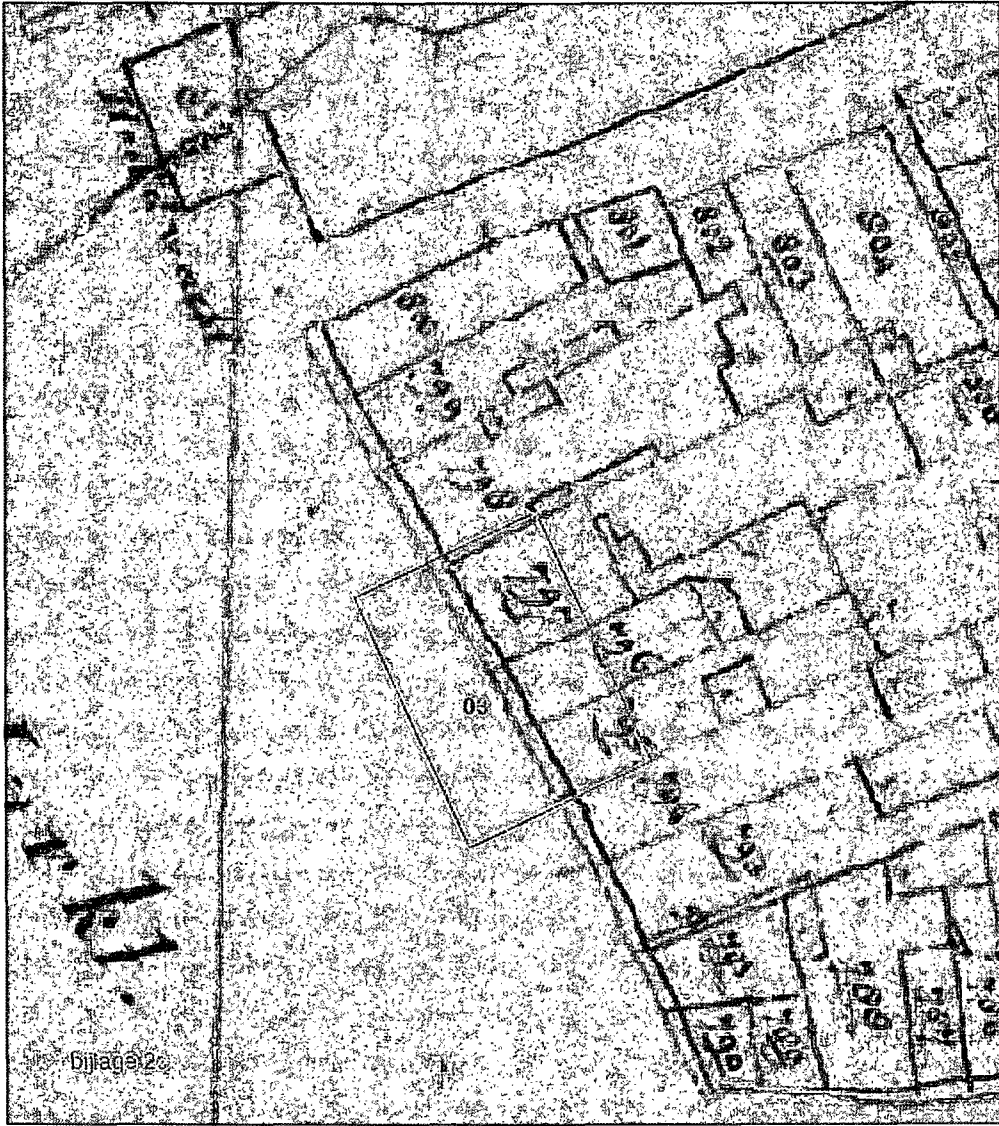
<i>Literatuur</i>	Bolt, M., 1921. De weemen van de St. Maartenskerk en van St. Walburg te Groningen, <i>Groningse Volksalmanak</i> 1921.
-------------------	--

	<p>Groundtracer. 2008. <i>Rapportage Groundtracer onderzoek Bodenterrain + Grote Markt Groningen</i>. Intern rapport RO/EZ.</p> <p>Kruisman, R.F., B.P. Tuin, 2009. <i>Archeologisch onderzoek Grote Markt Oostzijde ter voorbereiding van de bouw van de nieuwe oostwand en het Groninger Forum</i>. Groningen.</p> <p>Praamstra, H., 1952 = Dagrapport waarneming in bouwput Mutua Fides. Archief BAI.</p> <p>Tuin, B.P., 2008. <i>Verwachtingsmodel Grote Markt Oostzijde</i>. Intern rapport GIA/RO/EZ.</p>
Bijlagen	<p>Bijlage 1: zie PvE 2008, bijlage 1;</p> <p>Bijlage 2: Puttenplan; a. huidige situatie, b. geprojecteerd op de nettekening RDMZ Van der Wal 1945, c. geprojecteerd op de kadastrale minuut ca. 1830 en d. geprojecteerd op de kaart van Haubois, ca. 1635. Schaal (ca.) 1 : 500.</p> <p>Bijlage 3: Gegevens uit het bestek voor de bouw van een dubbel woonhuis aan de grote Markt voor de heer W.A. Scholten, 1878.</p>

Bijlage 2: Puttenplan Grote Markt Oz – 2010, 1945, 1830 en 1635.

2a: opgravingsput 03 (mei/juni 2010) geprojecteerd op de situatie in 2007;
 2b: opgravingsput 03 geprojecteerd op de nettekening RDMZ Van der Wal 1945;
 2c: opgravingsput 03 geprojecteerd op de kadastrale minuut van ca. 1830;
 2d: opgravingsput 03 geprojecteerd op de kaart van Haubois, ca. 1643.

schaal 1 : 500 03 = werkput 03:
 ca. 10 x 20 m = ca. 150 m²

Bijlage 3: Gegevens uit het bestek voor de bouw van een dubbel woonhuis aan de grote Markt voor de heer W.A. Scholten, 1878.

RHC Groninger Archieven, Archief Scholten NV (toegang 1100), doosnr. 77.

Breedte voorgevel:	19,6 m.
Breedte achtergevel:	23 m.
Lengte zijgevels:	39 m.
Peil (P):	bovenzijde trottoir, midden voor de gevel, voor de stoep.
Bovenkant vloeren souterrain:	1,32 m -P.
Uitgegraven terrein:	1,40 m -P.
Onderzijde fundamenten:	1,95 m -P.
Fundering 2½ steens muren:	oude aanwezige steen met 3 versnijdingen.
Aanvulling fundering met zand:	0,13 m -P. Alle voorkomende hindernissen voldoende uit den weg te ruimen. Waar ongeroerde of natuurlijke vaste bouwgrond dieper dan 2,08 m -P ligt, ontgraven en aanslempen met zand en water tot 2,08 m -P.
Metselwerk muren souterrain:	miskleurige hardgrauwe waalsteen in portland cement en zand.
Vloer souterrain:	[onbekend]
Indeling souterrain [nr. 28]:	mangel- en strijkkamer, bergplaats, wijn- en bierkelder, dienstbodenkamer, provisiekelder, keuken, bijkeuken en gang.
Indeling souterrain [nr. 29]:	woonkamer, slaapkamer, keuken met gang concierge, dienstbodenkamer, provisiekelder, wijn- en bierkelder, mangel- en strijkkamer, turfbergplaats, keuken, bijkeuken en gang.
Bovenkant vloeren bel-etage:	1,24/1,28 m +P.
Bovenkant gevellijst:	15,8 m +P.
Bovenkant daknok:	19,6 m +P.